

Kooperatif Postası

KARINCA

OCAK 2022 YIL: 88 SAYI:1021 ISSN: 1300-1450

2022
YENİ YILINIZ
KUTLU OLSUN.

KARINCA

Yıl: 88 Sayı: 1021
Ocak 2022

ISSN: 1300 - 1450

Türk Kooperatifçilik Kurumu Basın, Yayın, Araştırma
Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi Adına

Sahibi

Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY

Yazı İşleri Müdürü ve Baş Editör

Prof. Dr. Hasan YAYLI

Editörler Kurulu

Prof. Dr. Nurettin PARILTI

Prof. Dr. Serdar SAĞLAM

Prof. Dr. Muharrem ÇETİN

Prof. Dr. Turhan ÇETİN

Prof. Dr. Haşim ÖZÜDOĞRU

Prof. Dr. Hasan YAYLI

Prof. Dr. Mehmet BAŞ

İdare ve Yazışma Adresi (Yönetim Yeri)
Head Office and Correspondence Address
Mebusevleri Mah. Turgut Reis Cad. No: 15/6

06570 Çankaya - ANKARA

Tel: (0312) 472 99 59 - 472 99 11

Belge Geçer: (0312) 472 97 64

www.koopkur.org.tr

koopkur@gmail.com

admin@koopkur.org.tr

Hesaplarımız

T.C. Ziraat Bankası Anadolu Meydanı Şubesi

Hesap Nu: 7970378-5004

IBAN: 15 0001 0012 8207 9703 7850 04

Abone Şartları

Yıllık Abone Bedeli: 225 TL. (KDV Dahil)

Fiyatı: 18,75 TL. (KDV Dahil)

The Subscription Price to the review is (USA Dolars)
24 a year, airmail included Correspondence relating to
the review should be sent to

"Türk Kooperatifçilik Kurumu" Basın, Yayın, Araştırma
Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi Adına
Mebusevleri Mah. Turgut Reis Cad. No: 15/6

06570 Çankaya - ANKARA

20 Mayıs 1931'de kurulan kamu yararına çalışan,

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

Basın, Yayın, Araştırma Danışmanlık ve Eğitim

Hizmetleri İşletmesinin aylık dergisi

"KARINCA" is the monthly journal of Turkish Cooperative
Association founded in 1931

Yazılarda savunulan fikirler yazarlarına aittir.

Gönderilen yazı ve haberler iade edilmez

Yazılar elektronik ortamda teslim edilir.

Yayın Türü

Yaygın Süreli Yayın

Basım Tarihi

25 Ocak 2022

Basım Yeri & Tasarım

GÜVEN MATBAACILIK

Ali Ferhat ÖREN

Kazım Karabekir Cad. 39/47 İskitler/ANKARA

Tel: 0312 342 02 82 Faks: 0312 342 02 32

info@guvenmatbaacilik.net

Bu Sayıda.....

BAŞYAZI 3

ÖZDEM SATICI TOPRAK
KOOPERATİFLERDE İÇ VE DIŞ
DENETİME YÖNELİK DÜZENLEMELER 5

SONER ALTAŞ
KOOPERATİF BİRLEŞMELERİNDE YERİNE
GETİRİLMESİ GEREKEN İŞLEMLER 9

HAZAL OĞUZ SARIKAYA
COVID-19 PANDEMİSİ DÖNEMİNDE EĞİTİM
VE UZAKTAN EĞİTİM KAVRAMINA ÇİFTYÖNLÜ
BİR BAKIŞ 16

KÜBRA DOĞAN
COVID-19 SÜRECİNDE UYGULAMADA
SOSYAL HİZMET DEĞERLERİ 21

YETER DEMİR USLU
SAĞLIKTA DÖNÜŞÜM
PROGRAMININ SAĞLIK HİZMETLERİ
ÜZERİNE ETKİLERİ 26

MEHMET YASİN ERKAN
ÇEVRE HUKUKUNUN NİTELİKLERİ
VE TEMEL İLKELERİ 33

İRFAN ÜNVER NASRATTİNOĞLU
TÜRKİYE'DEKİ İLK KOOPERATİFLEŞME
AFYONKARAHİSAR
YARDIM VE TASARRUF SANDIĞI 39

EMRULLAH GÜNEY
BÜYÜK FİLOZOF İBN HALDUN 45

*Dergimizde yayınlanan yazıların sorumluluğu
yazarlarına aittir.*

Değerli kooperatif dostları:

Karınca dergisinin 2022 yılının ilk sayısında sizlerle birlikteyiz. 2020 yılı gibi 2021 yılı da tüm insanlık için **Covid-19** pandemisinin gölgesinde geçti. Pandemi ile mücadele politikaları kapsamında uygulanana başta izolasyon ve kısıtlama politikaları olmak üzere ortaya koyulan bir çok politikanın ekonomik, sosyal, psikolojik ve siyasi sonuçları tüm insanlık için trajik etkiler ortaya çıkardı.

Ocak 2022 itibari ile tüm dünyada toplam vaka sayısı 320 milyon kişiye yaklaşmış, toplam vefat sayısı ise beş buçuk milyonu aşmış durumdadır. Türkiye’de ise toplam vaka sayısı on milyonu aşmış toplam vefat sayısı ise 85 bine yaklaşmış durumdadır. Özellikle son aylarda yaşanan vaka sayılarındaki artış başlangıçta insanlık için yeni bir kapanma ve kısıtlama politikalarını gündeme getirse de vaka sayılarının artışına neden olan Omicron varyantının, bulaşan kişiler açısından hafif atlatılması nedeni ile küresel düzeyde bir iyimserlik ortaya çıkmasını sağlamıştır. Zira Türkiye’de günlük vaka sayıları 75 bini aşmış diğer taraftan dünyada ise günlük vaka sayısı üç milyonu vefat sayısı da 8 bini aşmış görünmektedir.

Sayılardaki bu yüksek düzeyli gerçekleştirmelerin 2021 yılının ilk yarısındaki vaka sayılarından çok yüksek olmasına karşın 2021 yılı ilk yarısındaki kısıtlama ve izolasyon uygulamalarını içeren politikaların uygulanmıyor olmasının temel nedeni özellikle aşıya erişimi olan ülkelerdeki yüksek aşılama oranları ve virüsün uğradığı mutasyonlar sonucunda bulaş oranının yükselmesine karşın öldürücülüğünün düşmesi olarak gösterilmektedir. Ülkemiz için de benzer bir tablo söz konusudur. Yüksek vaka sayılarına karşın hastane yatış sayıları ve vefat sayılarındaki görece düşük oranlar pandemiye karşı radikal politikaların uygulanmamasını ve mevcut uygulamaların da gevşetilmesi sonucunu doğurmuştur. Diğer taraftan ülkemizde yerli aşı olarak kullanıma sunulan **TURKOVAC** aşısının da pandemi ile mücadelede önemli bir aşama olduğu söylenebilir. Zira **TURKOVAC** aşısının virüsün bulaşma ve hasta etme potansiyeli üzerinde önemli bir başarısı olduğu paylaşılmaktadır. Bu başarı pandemi ile mücadelede ülkemiz açısından son derece önemli bir dönüm noktasıdır.

Pandemi ile mücadelenin en önemli aracının aşı olduğu bilinmektedir. Türkiye’nin aşı tedariki açısından pandeminin başından beri ortaya koyduğu başarılı politikalara kendi yerli aşısını da kullanıma sunarak yeni bir aşamaya geçilmesini sağlamış ve pandemi karşısındaki dirençliliğini önemli düzeyde artırmıştır. Diğer taraftan da pandeminin başından beri en önemli bireysel mücadele aracı olan “**maske**”, “**mesafe**”, ve “**hijyen**” üçlemesine olan ihtiyaç devam etmektedir. Bireyler olarak bize düşen en önemli yükümlülük maske, mesafe, ve hijyen kurallarına özen göstermeye devam etmek olmalıdır.

Ayrıca pandemi ile mücadele politikalarının uygulanması ve küresel ekonomik sistemde yaşanan krizler nedeni ile ülkemizin de içinde bulunduğu bir çok ülkede başta enflasyon olmak üzere önemli ekonomik sorunlar da yaşanmaktadır. Ülkelerin yaklaşık iki yılı bulan pandemi kaynaklı kısıtlama politikalarının sonucu olarak emek ve malların serbest dolaşımında yaşanan sorunların pandeminin etkisinin zayıflaması ile azalacağı öngörülebilir. Ancak pandeminin ülkeler, şirketler ve bireyler açısından ortaya koyduğu deneyimin önümüzdeki dönemlere dair planlamalarda ve eylem biçimlerinde gözönünde bulundurulması da bir zorunluluktur. Bu cümleden olmak üzere küresel düzeyden bireysel düzeye kadar tüm ölçeklerde, pandeminin yarattığı krizlerden öğrenilen deneyimlerle, dirençliliğin sağlanması/artırılması gerekliliği göz ardı edilmemelidir. Pandeminin ülkelere öğrettiği, özellikle de temel ihtiyaç maddelerinin temini, tedariki ve erişilebilirliğinin artırılması hususundaki deneyimin son derece önemli olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle de kamu politikası üreticilerinin bu tür stratejik önemi olan sektörleri teşvik etmesi hatta gerektiği takdirde sübvansetmesi gerekliliği açıktır.

Bu çerçevede Tarım ve Orman Bakanlığının ilgili kuruluşu olan Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından çağrıya çıkılan bir projeden de siz değerli okurlarımızı haberdar etmek istiyorum. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu 14 Ocak 2022 tarihinde On Birinci Başvuru Çağrı İlanına çıkmış bulunmaktadır. Başvuru kabulüne ilişkin bu çağrı, **IPARD** Programı 2014-2020 dönemi kapsamında yatırım yapmak isteyen işletmeler tarafından destek almak üzere yapılacak başvurular ile ilgilidir. Bu "**Başvuru Çağrı İlanı**" kapsamında "**Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme**" tedbiri kapsamında başvurular kabul edilecektir. Toplam 40 milyon Avro büyüklüğe sahip olan destek bütçesi, Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme alanında yapılacak başvurulara; *Ağrı, Ardahan, Balıkesir, Çankırı, Diyarbakır, Erzincan, Erzurum, Hatay, Isparta, Karaman, Kars, Mersin, Muş, Tokat ve Yozgat için %65 oranında Afyonkarahisar, Amasya, Aksaray, Ankara, Aydın, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çorum, Denizli, Elazığ, Giresun, Kahramanmaraş, Kastamonu, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Mardin, Nevşehir, Ordu, Samsun, Şanlıurfa, Sivas, Trabzon, Uşak, Van illeri için ise %55-65 oranında destek verilmesi öngörülmektedir.*

Faydalanıcılara uygun harcamalar karşılığında sağlanacak olan mali desteğin kaynağı, Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti eş finansmanından oluşturulan **IPARD** Programı Fonu'dur. Bu destek "**Kamu Katkısı**" olarak adlandırılmaktadır. Bu kamu katkısı, program çerçevesinde gerçekleşmiş yatırımlar için geri ödemesiz olarak kullanılacaktır. On Birinci Başvuru Çağrı İlanı kapsamında hazırlanacak başvurularda yatırım süreleri en fazla 12 (on iki) ay olarak planlanmalıdır.

Başvurular hakkında detaylı bilgileri ve başvuru kurallarını içeren Başvuru Çağrı Rehberi (**Versiyon 11.0**) Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun resmi internet adresinden (www.tkd.gov.tr) temin edilebilmektedir.

Karınca dergisini 1021. Sayısına karşılık gelen Ocak 2022 sayımızı toplam sekiz yazı ile sizlerle buluşturuyoruz. Kooperatifçiliğin yanı sıra pandeminin etkilerine de odaklanan bu sayımızın siz değerli okuyucularımız için yararlı olacağını umuyorum. Gelecekte daha nitelikli sayılarda buluşabilmek adına sizlerin dergimize yazar ve okuyucu olarak katkılarınızı bekliyoruz. Bu vesile ile 2022 yılının sağlıklı, bereketli ve huzurlu geçmesini diliyorum.

KOOPERATİFLERDE İÇ VE DIŞ DENETİME YÖNELİK DÜZENLEMELER

Özdem SATICI
TOPRAK*

I - Giriş

Kooperatif; karşılıklı yardımlaşma, dayanışma ve kefalet yöntemlerini kullanarak özünde ortaklarının ekonomilerini ortaklarına tasarruf ettirerek iyileştirmeyi hedefleyen, ortakları dışındaki kişilerle de işlem yapabilen; eşitlikçi ve sermayenin bir egemenlik aracı olarak kullanılmadığı, değişir ortaklı ve değişir sermayeli bir ortaklık türüdür.¹

Denetime tabi bu kuruluşlarda olağan genel kurul toplantılarına sunulan raporların müzakere edilmesi ve yönetim kurulu faaliyetlerinin yıllık periyotlarla denetçilerce teftiş edilmesi ortaklara kooperatif yöneticilerini denetleme imkanı verdiğinden bu yolla kooperatiflerde iç denetim mekanizması işler.

Kooperatiflerin dış denetime ise ilgili bakanlıklar ve üst kuruluşlar, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yetkilendirilen bağımsız denetçiler, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanununa tabi meslek mensupları ve İlgi Bakanlıkça dış denetimle yetkilendirilen, bağlı olunan merkez birlikleri veya merkez birliği kurulamamışsa bağlı olunan birlikler tarafından yerine getirilir.

II - Kooperatiflerde Denetim

II.1. İç Denetim

II.1.1. Ortakların Denetimi

Kooperatiflerin ortaklarının denetimine tabi demokratik kuruluşlar olması genel kabul görmüş kooperatifçilik ilkeleri arasındadır.²

***Ticaret Başmüfettişi, Ticaret Bakanlığı**

1) ÜSTÜN Yusuf, HAK İbrahim, *Kooperatiflerin Vergisel Boyutu*, 202, s.5

2) <https://www.tarimkredi.org.tr/kurumsal/temel-%C4%B1lkeler/kooperatifcilik-%C4%B1lkeleri/>

Bu kurumlarda ortakların yönetim kurulu üyeleri ile kooperatifi temsil ve idare yetkisi olanlardan kooperatif işleri hakkında bilgi alması ve yönetim kurulu üyelerince yapılan iş ve işlemleri ibra etmesi genel kurul ortamında gerçekleşir. Kooperatiflerde olağan genel kurul toplantılarında yönetim kurulu faaliyet raporunun ve bütçenin görüşülmesi, bilançonun onaylanması, yönetim kurulu üyelerinin ibralarının müzakere edilmesi, ortaklarca yapılan denetimin bir parçasıdır. **(KK Md. 42).**

Diğer yandan; ortakların bilgi edinme hakkını kullanmaları da yönetim kurulu üyeleri üzerinde denetimi sağlayan yollardan biridir.

Buna göre, yönetim kurulu yıllık faaliyet raporu, bilanço, gelir-gider farkı hesapları ve denetçilerin tanzim edecekleri raporlar, genel kurulun yıllık toplantısından en az 15 gün öncesinden itibaren bir yıl süre ile kooperatif merkezinde, varsa şubelerinde ve elektronik ortamda **KOOPBİS**'te³ ortakların tetkikine amade tutulur.

Kooperatif ortaklarına **KOOPBİS** üzerinden, genel kurula katılma hakkını haiz ortakları gösterir listeye erişim yetkisi verilir.

Ortakların bilgi edinmek hakkı, ana sözleşme veya kooperatif organlarından birinin kararıyla bertaraf edilemez veya sınırlandırılmaz. **(KK Md.24/1-3)**

Bununla birlikte, kooperatifin ticari defterleri ve haberleşme ile ilgili hususların tetkiki, genel kurulun açık bir müsaadesi veya yönetim kurulunun kararı ile mümkündür. İncelenmesine müsaade edilen defter ve vesikalardan öğrenilecek sırlar hariç olmak üzere, hiçbir ortak kooperatifin iş sırlarını öğrenmeye yetkili değildir. **(KK Md.25)**

II.1.2. Denetçilerin Denetimi

Kooperatiflerde iç denetimin diğer bir unsuru denetçiler tarafından yapılan doğrudan denetimdir. Buna göre denetçiler, genel kurul namına kooperatifin bütün işlem ve hesaplarını tetkik eder.

Bu amaçla genel kurul tarafından, denetleme organı olarak görev yapmak üzere en fazla dört yıl için en az bir denetçi seçilir. **(KK Md. 65/1-2)**

Denetçiler, işletme hesabıyla bilançonun defterlerle uygunluk halinde bulunup bulunmadığını, defterlerin düzenli bir surette tutulup tutulmadığını, ayrıca ortaklarca incelenmesi istenen hususları araştırma yükümlülükleri vardır. Kooperatif denetçileri her yıl yazılı bir raporla beraber tekliflerini genel kurula sunmaya mecburdurlar. Denetçiler, görevleri çerçevesinde işlerin yürütülmesinde gördükleri noksanlıkları, kanun veya ana sözleşmeye aykırı hareketleri genel kurula haber vermekle yükümlüdürler. **(KK Md.66/1-3, 67/1-2)**

II.2. Dış Denetim

II.2.1. Kamu Denetimi

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na göre ilgili bakanlıklar ilgili bakanlık; kooperatiflerin,

3) Ticaret Bakanlığı Esnaf Sanatkarlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü'nce kullanıma sunulan Kooperatif Bilgi Sistemi

kooperatif birliklerinin, kooperatif merkez birliklerinin ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliğinin işlem ve hesaplarını ve varlıklarını müfettişlere, kooperatif kontrolörlerine veya denetim için görevlendirilecek olan personele denettirebilir. **(KK Md.90/1)**

Buradaki **“İlgili Bakanlık”** ifadesi, tarımsal amaçlı kooperatifler ile tarım kredi kooperatifleri için Tarım ve Orman Bakanlığı, yapı kooperatifleri için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, genel amaçlı kooperatifler ile tarım satış kooperatifleri için Ticaret Bakanlığı'dır.

Ayrıca, kooperatifler ve üst kuruluşlarının genel kurul toplantılarından en az on beş gün önce ilgili Bakanlıktan temsilci talebinde bulunmaları zorunlu olup, bu temsilci, toplantının kanunlara, ana sözleşmeye ve gündeme göre yürütülmesine nezaret eder, genel kurulda, kanun ve ana sözleşmeye aykırı olarak alınan kararlar hakkındaki görüşünü tutanakta belirtir. **(KK Md. 87/1-2)**

Diğer taraftan, Kooperatifler ve üst kuruluşlarına kredi veren kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve ilgili bakanlıklar; verilen kredilerin açılış gayesine uygun olarak kullanılıp kullanılmadığını, plan ve projesine uygunluğu, teknik özellikleri ve kalite açısından denetleyebilirler. **(KK Md.90/3)**

Ancak, bu kurumlarca yapılacak denetim belirli bir amaca yönelik kısıtlı denetim niteliğinde olduğundan genel denetim yahut teftişin unsurlarını içermemektedir.

II.2.2. Üst Birlik Denetimi

Kooperatiflerin müşterek menfaatlerini korumak, amaçlarını gerçekleştirmek için iktisadi faaliyette bulunmak, faaliyetlerini koordine etmek ve denetlemek, dış memleketlerle olan münasebetlerini düzenlemek, kooperatifçiliği geliştirmek ve eğitim yapmak, kooperatifçilik konularında tavsiyelerde bulunmak gibi hizmetlerin yerine getirilmesi için, Kooperatif birlikleri, kooperatifler merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği kurulmuş ve kooperatif merkez birliklerine kendisine bağlı birlik ve kooperatifleri denetleme, merkez birliği kuruluşu tamamlanmadığı hallerde, birliklere kendisine bağlı kooperatifleri denetleme yetkisi verilmiştir. **(KK Md.70/1, 75/1)**

Ayrıca ilgili bakanlıkların da kooperatif üst kuruluşlarını, ilgili müesseseleri ve bağımsız denetim kuruluşlarını denetleme işleri için görevlendirme yetkisi mevcuttur. **(KK Md.91/1)**

II.2.3. Finansal Tablolar Denetimi

Bu denetim şekli, 2021 yılında 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na eklenmiş; yapılan değişiklikle birlikte Ticaret Bakanlığı tarafından çalışma konusu, ortak sayısı ve ciro gibi kıstaslar dikkate alınarak belirlenen kooperatif ve üst kuruluşlarının dış denetime tabi olması hükme bağlanmıştır.

Finansal tabloların denetimi olarak da adlandırılan bu denetimde yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporu içinde yer alan finansal bilgilerin, denetlenen finansal tablolar ile tutarlı olup olmadığı ve gerçeği yansıtır yansıtmadığı da kapsama dahildir. **(KK Md.69/1)**

Kooperatiflere dış denetimin getirilmesiyle, denetim sisteminin yeniden düzenlenmesi ve etkin bir denetim modelinin kurulması amaçlanmıştır; bu kapsamda etkin bir denetim için, dünya kooperatifçiliğinin Almanya, Japonya, Kanada, İspanya, Polonya ve İtalya gibi başarılı örneklerinde bulunan zorunlu dış denetim sisteminin ülkemizde de uygulamaya geçirilmesi hedeflenmiştir.⁴

4) <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss283.pdf>

Düzenlemeye göre, dış denetim genel kurulca alınan karar doğrultusunda; Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yetkilendirilen bağımsız denetçiler, 1/6/1989 tarihli ve 3568 sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanununa tabi meslek mensupları, İlgili Bakanlıkça dış denetimle yetkilendirilen, bağlı olunan merkez birlikleri veya merkez birliği kurulamamışsa bağlı olunan birlikler, tarafından yapılabilir.

Yasada, dış denetim ve denetçilerce yapılan iç denetime ilişkin usul ve esaslar ile denetçilerin nitelikleri, uyacakları etik ilkeler, görev ve yetkileri, seçilmeleri, görevden alınmaları veya ayrılımları, denetimin ve denetim raporlarının içeriği ve raporun genel kurula sunulması ile üst kuruluşların yetkilendirilmesine ilişkin hususların ilgili bakanlıkların görüşü alınarak Ticaret Bakanlığınca çıkarılan yönetmelikle düzenleneceği ifade edilmiştir; ancak, halihazırda söz konusu yönetmelik yayımlanmamıştır. **(KK Md.69/2,5)**

III - Sonuç

Kooperatiflerin ortaklarca denetimi uluslararası sahada kabul görmüş kooperatifçilik ilkeleri arasında bulunmaktadır. Kooperatif ortakları bilgi edinme ve genel kurula katılma haklarını kullanmak suretiyle bu denetimi dolaylı olarak yapabildikleri gibi denetçiler vasıtasıyla da kooperatif iş ve işlemlerini denetleme imkanına sahiptirler. İç denetimin yanında dış unsurlarca da denetime tabi olan kooperatiflerde kamusal denetim 1163 sayılı Kanunda ilgili bakanlık olarak tanımlanan Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca yapılmaktadır.

Ayrıca, ortak olunan üst birlikler ile Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yetkilendirilen bağımsız denetçiler, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanununa tabi meslek mensupları, İlgili Bakanlıkça dış denetimle yetkilendirilen, bağlı olunan merkez birlikleri veya merkez birliği kurulamamışsa bağlı olunan birliklerin de kooperatifleri denetleme yetkileri bulunmaktadır.

Kaynakça

- 1 - T.C.Yasalar (1163 sayılı Kooperatifler Kanunu)
- 2 - Yusuf ÜSTÜN, İbrahim HAK, Kooperatiflerin Vergisel Boyutu, 2020, İSMMMO Yayınları
- 3 - TBMM İnternet Sayfası (www.tbmm.gov.tr)

KOOPERATİFE YÖNETİM KAYYIMI VE TEMSİL KAYYIMI ATANMASI¹

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4600-0466>

Soner ALTAŞ*

Özet

Yönetim kurulunun organ olarak yokluğu, üyeler arası anlaşmazlıklar nedeniyle toplanamaz ve karar alamaz hale gelmesi yahut görevlerini yerine getirmemesi gibi hallerde kooperatiflere ve üst kuruluşlarına kayyım atanması mümkündür. Ancak, Kooperatifler Kanunu'nda kayyım ibaresine yer verilmediği gibi, kooperatife ve üst kuruluşlarına kayyım atanmasını öngören doğrudan bir düzenleme de yer almamaktadır. Bu nedenle, Kooperatifler Kanunu ile yapılan yollama uyarınca, kooperatiflere ilgili mevzuat uyarınca kayyım atanması mümkündür. Bahsi geçen ilgili mevzuattan birisi Türk Medeni Kanunu'dur. Bu çalışmada, kooperatiflere 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu hükümleri uyarınca temsil kayyımı ve yönetim kayyımı atanması ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler : kooperatif, temsil kayyımı, yönetim kayyımı, organ yokluğu, rücu.

1. Giriş

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu² (KK³)'nın 70'inci maddesi uyarınca kooperatiflerin üst kuruluşları; kooperatif birlikleri, kooperatifler merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler

***Dr. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Başmüfettişi**

1) Bu çalışmada belirtilen görüşler yazarına ait olup, çalıştığı Kurumunu bağlamaz.

2) 10/5/1969 tarihli ve 13195 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanmıştır.

3) Çalışmamızda, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu için "KK" kısaltması kullanılmıştır.

Birliğı olup; Yasanın 72, 76 ve 77'nci maddelerine göre kooperatif birlikleri, kooperatifler merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliğı “**kooperatif şeklinde**” kurulurlar⁴. Kooperatiflerde yasal olarak bulunması gereken organlardan birisi yönetim kuruludur. Yönetim Kurulu, kanun ve anasözleşme hükümleri içinde kooperatifin faaliyetini yöneten ve onu temsil eden icra organıdır. Yönetim Kurulu en az üç üyeden kurulur. Bunların ve yedeklerinin kooperatif ortağı olmaları şarttır. Yönetim kurulu, kooperatif işlerinin yönetim için gereken titizliğı gösterir ve kooperatifin başarısı ve gelişmesi yolunda bütün gayretini sarf eder. Kendilerine yüklenilen görevlerin ifasında ve yetkilerin kullanımında ihmal yahut kusurlu davranış ise yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğunu doğurur⁵.

Yönetim kurulunun organ olarak yokluğu, üyeler arası anlaşmazlıklar nedeniyle toplanamaz ve karar alamaz hale gelmesi yahut görevlerini yerine getirmemesi gibi hallerde kooperatiflere ve üst kuruluşlarına kayyım atanması mümkündür. Ancak, **KK**'da kayyım ibaresine yer verilmediğı gibi, kooperatife ve üst kuruluşlarına kayyım atanmasını öngören doğrudan bir düzenleme yer almamaktadır.

Bununla birlikte, **KK**'nın 98'inci maddesi ile yapılan yollama uyarınca, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu⁶ (**TTK**)⁷ 'nın anonim şirkete kayyım atanmasına dair hükümleri kooperatiflere de uygulanır. **TTK**'nın üç maddesinde kayyım kavramına yer verilmiş olup, bunlardan birisi kolektif şirketlere, diğeri ikisi ise anonim şirketlere ilişkindir. Anonim şirketlere ilişkin hükümlerden ilki, genel kurulun azlık tarafından toplantıya çağırılmasına ilişkindir.

TTK'nın kayyım ile ilişkin diğeri hükmü ise, kayyımın bilgi verme yükümlülüğüne dair olup, kayyım atanmasına dair bir düzenleme içermemektedir⁸. Buna karşılık, **TTK**'nın ilk maddesinde “*Türk Ticaret Kanunu, 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanununun ayrılmaz bir parçasıdır.*” hükmüne yer verilerek, 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu (**TMK**)⁹ 'nın kayyım ile ilişkin hükümlerinin ticaret şirketlerine, dolayısıyla bir ticaret şirketi türü olan kooperatiflere de uygulanması mümkün kılınmıştır. İşte bu çalışmada, kooperatiflere 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu hükümleri uyarınca yönetim kayyımı ve temsil kayyımı atanması ele alınacaktır.

2. Kooperatife Türk Medenî Kanunu Uyarınca Kayyım Atanması

Kayyımlık müessesesi 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu'nun İkinci Kitabının Üçüncü Kısımında düzenlenmiştir. **TMK**'nın 403'üncü maddesinde, kayyımın, belirli işleri görmek veya malvarlığını yönetmek için atanacağı açıkça belirtilmiştir. Kayyımlık, **TMK**'da; temsil kayyımlığı, yönetim kayyımlığı ve iradî (**isteğe bağlı**) kayyımlık olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır.

4) Altaş, Soner, Kooperatifler ve Üst Kuruluşları Tarafından Zayi Belgesi Alınması, *Karınca Dergisi*, S.984, 2018, s.17

5) Altaş, Soner, Kooperatiflerde Yönetim Kurulu Üyeleri ile Yöneticilerinin Hukuki Sorumlulukları, *Karınca Dergisi*, S.1002, 2020, s.11-12

6) 14 Şubat 2011 tarih ve 27846 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanmıştır.

7) Çalışmamızda, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu için “**TTK**” kısaltması kullanılmıştır.

8) Detaylı açıklama için bkz. Altaş, Soner, Kooperatife Genel Kurul Toplantısı İçin Kayyım Atanması, *Karınca Dergisi*, S.1017, 2021, s.12-17

9) Çalışmamızda, 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu için “**TMK**” kısaltması kullanılmıştır.

TMK'nın 426'ncı maddesine göre; vesayet makamı, yani sulh hukuk mahkemesi¹⁰ , aşağıda yazılı olan veya kanunda gösterilen diğer hâllerde ilgilisinin isteği üzerine veya re'sen temsil kayyımı atar:

- a) Ergin bir kişi, hastalığı, başka bir yerde bulunması veya benzeri bir sebeple ivedi bir işini kendisi görebilecek veya bir temsilci atayabilecek durumda değilse,
- b) Bir işte yasal temsilcinin menfaati ile küçüğün veya kısıtlının menfaati çatışlıyorsa,
- c) Yasal temsilcinin görevini yerine getirmesine bir engel varsa.

Bahsi geçen maddede belirtilen ilk iki halle, küçük veya kısıtlıların menfaatlerinin korunması ve yasal temsilcinin haksız kazanç elde etmesi engellenmek istenmiştir¹¹. Bu nedenle, üçüncü hal olarak belirtilen yasal temsilcinin görevini yerine getirmesine bir engel bulunmasının kooperatiflere daha uygun düştüğünü söyleyebiliriz. **TMK'nın** yönetim kayyımlığını düzenleyen 427'nci maddesine göre ise, vesayet makamı, yönetimi kimseye ait olmayan mallar için gereken önlemleri alır ve özellikle aşağıdaki hâllerde bir yönetim kayyımı atar:

1. Bir kimse uzun süreden beri bulunamaz ve oturduğu yer de bilinemezse,
2. Vesayet altına alınması için yeterli bir sebep bulunmamakla beraber, bir kişi malvarlığını kendi başına yönetmek veya bunun için temsilci atamak gücünden yoksunsa,
3. Bir terekede mirasçılık hakları henüz belli değilse veya ceninin menfaatleri gerekli kılarsa,
4. Bir tüzel kişi gerekli organlardan yoksun kalmış ve yönetimi başka yoldan sağlanamamışsa,
5. Bir hayır işi veya genel yarar amacı güden başka bir iş için halktan toplanan para ve sair yardımı yönetme veya harcama yolu sağlanamamışsa.

Kooperatiflerde yasal olarak bulunması zorunlu olan organlar, genel kurul, yönetim kurulu ve denetçilerdir. Yönetim Kurulu en az üç üyeden kurulur. Bunların ve yedeklerinin kooperatif ortağı olmaları şarttır. Yönetim Kurulu üyeleri en çok 4 yıl için seçilebilirler. Anasözleşmede aksine hüküm yoksa tekrar seçilmeleri mümkündür. Üyelik şartları denetçiler tarafından araştırılır. Bu şartları taşımadıkları halde seçilenler ile sonradan kaybedenlerin görevlerine yönetim kurulunca son verilir.

Haklarında “Devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından ya da **KK'daki**” suçlarla ilgili olarak kamu davası açılmış olanların görevleri ilk genel kurul toplantısına kadar devam etmekle beraber, yönetim kurulunca bu durumdaki üyelerin genel kurulca azli veya göreve devamı hakkında karar alınmak üzere yapılacak ilk genel kurul gündemine madde konulur.

Bu veya anasözleşmede gösterilecek diğer bir sebeple yönetim kurulu toplantı nisabını kaybederse, boşalan yönetim kurulu üyeliklerine denetim kurulu üyeleri tarafından gecikilmeksizin yeteri kadar yedek üye çağrılır.

10) *TMK'nın 397'nci maddesinin ikinci fıkrası uyarınca, vesayet makamı, sulh hukuk mahkemesi; denetim makamı ise asliye hukuk mahkemesidir.*

11) *Yılmaz, Tuğsan (t.y.). Kayyımlik Kavramı ve Çeşitleri, <http://www.tugsanyilmaz.av.tr/aile-hukuku-ve-kisiler-hukuku/kayyimlik-kavrami-ve-cesitleri>, Erişim: 02/01/2022*

Yönetim Kurulu, kanun ve anasözleşme hükümleri içinde kooperatifin faaliyetini yöneten ve onu temsil eden icra organıdır. Anasözleşme, Genel Kurula veya Yönetim Kuruluna, kooperatifin yönetimini ve temsilini kısmen veya tamamen kooperatif ortağı bulunmaları şart olmayan bir veya birkaç müdüre veya Yönetim Kurulu üyesine tevdi etmek yetkisini verebilir. Kooperatifin yönetimi ve temsili **–devredilmediği takdirde–** yönetim kurulunun tüm üyelerine ait olur.

Bu açıdan bakıldığında, **TMK**’nın m. 427/4’de belirtilen **“gerekli organlardan yoksun kalma”** hali, kooperatifin zorunlu organlarından yoksun kalmasını vurgular. Bu hale örnek olarak, genel kurulun uzun zamandan beri toplantıya çağrılmaması, genel kurulun yönetim kurulunu seçememesi, yönetim kurulunda yaşanan boşlukların giderilmemesi, bu nedenle yetersayıların sağlanamaması gösterilebilir.

Buna karşılık, kooperatiflerde görev süresi biten yönetim kurulu üyelerinin bu sıfatlarının kendiliğinden düşeceğine dair bir hüküm bulunmaması nedeniyle yönetim kurulunun yeni yönetim seçilene kadar olağanüstü ve acil durumlar için görevlerine devam edeceklerinin kabulü gerekir. Dolayısıyla, yönetim kurulu üyelerinin görev süresinin bitmesiyle şirketin kendiliğinden organsız kaldığından söz edilemez ve bu sebeple de kayyım atanması talebinde bulunulamaz¹².

Nitekim, Yargıtay 11. Hukuk Dairesi’nin 20/09/2011 tarihli, E.2009/12668, K.2011/10598 sayılı kararında;

“Genel kurul, en yetkili organ olup, pay sahiplerinden oluşur. Yönetim kurulu üleriyle denetçileri seçme hakkı bu organa aittir. Anılan yetki, devredilemez yetkiler arasında yer alır. Ancak, genel kurul her zaman süresinde toplanamayabilir veya toplanmasına rağmen herhangi bir sebeple hemen yönetim kurulu üleriyle denetçileri seçemeyebilir. O halde, şirketin yönetim ve denetim organı olan eski yönetim kurulunun şirketin varlığını devam ettirmek için gerekli ve zorunlu işleri yapmak yükümlüğü mevcuttur. Başka bir anlatımla, yeni yönetim kurulu oluşuncaya kadar eski yönetim kurulunun şirketin devamlılığı için gerekli zorunlu işlemleri yapması geçerlidir. Ancak, bu durum, T.T.K.’nın 314 üncü maddesindeki emredici sürenin aşılıarak yönetim kurulu üyelerinin görev sürelerinin uzadığı veya yenilendiği anlamına gelmez. Eş deyişle, şirketin organsız kaldığı sonucunu ortadan kaldırmaz. Şirketin organsız kalması durumunda, hukuki yararı olanların genel kurul tarafından diğer organların seçimine kadar şirkete yönetim kayyımı atanmasını mahkemeden isteme hakları mevcuttur.” denilmiştir.

Yargıya intikal eden bir diğer olayda ise, 3 yıllık süre için seçilen yönetim kurulu üyelerinin görev sürelerinin dolduğu halde yenilerinin seçilmediği, bu şekilde anonim şirketin organsız kaldığı gerekçesiyle, mahkeme, şirketin zorunlu organlarının oluşturulması için olağanüstü genel kurul toplantısı yapmak üzere davalı şirkete kayyım atanmasına karar vermiş, ancak Yargıtay 11.HD, 25.02.2014 tarihli, E.2012/13135, K.2014/3515 sayılı kararında;

“Anonim şirketlerde görev süresi biten yönetim kurulu üyelerinin bu sıfatlarının kendiliğinden düşeceğine dair bir hüküm bulunmaması nedeniyle yönetim kurulunun yeni yönetim seçilene kadar olağanüstü ve acil durumlar için görevlerine devam edeceklerinin kabulü gerekir. Bu nedenle, yönetim kurulu üyelerinin görev süresinin bitmesiyle şirketin kendiliğinden organsız kaldığından söz edilemez.

Dava tarihinde yürürlükte bulunan 6762 sayılı TTK’nın 365 ve 366 ncı maddelerinde anonim şirket genel kurulunu davete yetkili olan kişiler açıkça belirtilmiştir. Anılan Yasa’nın 365inci maddesinde yazılı kişiler dışında, 366 ncı maddesi hükmüne göre, şirket sermayesinin en az onda biri değerinde paylara sahip olan kimselerin yazılı talepleri üzerine, yönetim

12) Yargıtay 11.HD’nin 25/02/2014 tarihli, E.2012/13135, K.2014/3515 sayılı kararı.

kurulunun genel kurulu olağanüstü toplantıya davet etmemesi halinde azlık pay sahiplerinin, 367 nci maddesi hükmü gereğince murakıplara müracaat etmesi, onlardan da olumlu yanıt alınamaması halinde yetkili mahkemeden izin istemesi gerekmektedir. Benzer düzenleme karar tarihinden sonra yürürlüğe giren 6102 sayılı **TTK**'nın 410. vd. maddelerinde de yer almaktadır. 6102 s. Kanun'un Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında 6103 sayılı yasanın 3 üncü maddesinde 6102 sayılı **TTK**'nın yürürlüğe girmesinden önceki olaylara da uygulanacağı hüküm altına alınmış olması karşısında anılan Yasa'nın 410. maddesi hükmü gereğince görev süresi dolmuş olan yönetim kurulunun genel kurulu toplantıya çağırabileceği açıktır.

*Bu durumda davacının da yönetim kurulu üyesi olması nedeniyle genel kurulu davet yetkisi mevcut olup, işbu davayı açmada hukuki yararı bulunmadığı gibi, yönetim kurulu üyesi olmasa dahi 6102 sayılı **TTK**'nın 411 inci maddede düzenlenen prosedür uygulanmadan doğrudan dava açılmasında da hukuki yarar bulunmamaktadır."*

diyerek, mahkeme kararını bozmuştur.

Anılan yüksek yargı kararları ışığında;

- Kooperatif yönetim kurulu üyelerinin görev süresinin bitmesiyle şirketin kendiliğinden organsız kaldığından söz edilemeyeceği ve bu sebeple yapılan kayyım atanması taleplerinin kabul edilmeyebileceği,
- Görev süreleri dolan yönetim kurulu üyelerinin yeni yönetim kurulunu seçmesi için genel kurulu toplantıya çağırması gerektiği,
- Görev süresi dolan yönetim kurulu üyelerinin genel kurulu toplantıya çağırması halinde dört ortaktan az olmamak kaydıyla ortak sayısının en az onda birinin yönetim kurulundan genel kurulu toplantıya çağırmasını isteyebileceği,
- Yönetim kurulunun azlıktan gelen çağırışı kabul etmesi halinde, genel kurulun en geç on gün içinde yapılacak şekilde toplantıya çağırılacağı;
- Azlığın genel kurulun toplantıya çağırılmasına ilişkin isteminin yönetim kurulu tarafından reddedilmesi veya isteme on gün içinde olumlu cevap verilmemesi halinde, istek sahiplerinin, müracaatı üzerine veya doğrudan doğruya Ticaret Bakanlığı tarafından, yapı kooperatiflerinde de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından Genel Kurul toplantıya çağırabileceği,
- İlgili Bakanlık tarafından da genel kurulun toplantıya çağırılmaması halinde, istek sahiplerinin mahkemeye başvurarak genel kurulu bizzat toplantıya çağırma izni alabilecekleri,
- Ancak, ne yönetim kurulunun, ne ilgili Bakanlığın ne de azlığı oluşturan ortakların bu konuda harekete geçmemesi halinde, kooperatife yönetim kayyımı atanması için mahkemeye müracaat edilebileceği anlaşılmaktadır.

3. Kayyım Talebinde Bulunulacak Mahkeme

Her ne kadar TMK'nın 426 ve 427'inci maddelerinde, kayyımın, vesayet makamı olan sulh hukuk mahkemesi tarafından atanacağı belirtilmişse de, kayyım atanmasına ilişkin dava, kooperatif ilgilendirdiği için mutlak ticarî dava sayılır. Bu nedenle, kayyım atanmasına ilişkin dava, asliye

ticaret mahkemelerinde veya onların yokluğunda bu sıfatla hareket edecek asliye hukuk mahkemesinde açılır. Görevli mahkeme kooperatif merkezinin bulunduğu yer mahkemesidir. Yargıtay 23. Hukuk Dairesi'nin görüşü de bu yönde olup, anılan Dairenin 11.01.2016 tarihli, E.2015/3811, K.2016/22 sayılı kararında “Somut olayda, 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu’nun 98. maddesi yollamasıyla dava tarihinde yürürlükte bulunan 6102 Sayılı TTK’nın 530/1-2. maddesinin uygulanması gerekmektedir. Anılan hükmün başlığı, “**Organların eksikliği**” olup, kanunen gerekli olan organlardan biri mevcut değilse veya genel kurul toplanamıyorsa gerekli önlemleri alma görevi Asliye Ticaret Mahkemesine ait olduğundan, kooperatiflere kayyım tayini ile ilgili uyuşmazlıkların Sulh Hukuk Mahkemesince değil, TTK’nın 5/4. maddesi uyarınca müstakil Ticaret Mahkemesi olan yerlerde bu mahkemelerce, olmayan yerlerde ise Asliye Hukuk Mahkemelerince görülüp sonuçlandırılması gerekir.” denilmiştir. Kayyım atanmasına ilişkin karar, ancak atayan mahkemenin gerekli görmesi hâlinde ilân olunur (TMK, m.431).

4. Kayyımın Görev Ve Yetkileri, Görev Süresi Ve Ücreti

Kooperatife kayyım atanması, onun fiil ehliyetini etkilemez (TMK, m.458/f.1).

Kooperatif normal faaliyetlerine devam eder. Kayyımın görev süresi ve ücreti ise, kendisini atayan mahkeme tarafından belirlenir (TMK, m.458/f.2).

Kayyım kooperatif malvarlığının yönetimi ve gözetimi ile görevlendirilmiş ise, yalnız o malvarlığının yönetim ve korunması için gerekli olan işleri yapabilir. Kayyımın, bunun dışındaki işleri yapabilmesi, temsil olunanın vereceği özel yetkiye, temsil olunan bu yetkiyi verecek durumda değilse kendisini atayan mahkemenin iznine bağlıdır (TMK, m.460).

5. Kayyımın Görevinin Sona Ermesi

Temsil kayyımlığı, kayyımın yapmakla görevlendirildiği işin bitirilmesiyle sona erer. Yönetim kayyımlığı ise, kayyımın atanmasını gerektiren sebebin ortadan kalkması veya kayyımın görevden alınmasıyla sona erer¹³ (TMK, m.477).

Atamanın ilân edilmiş olması veya mahkemenin gerekli görmesi hâllerinde, kayyımlığın sona erdiği de ilân olunur (TMK, m.478).

5. Kayyımın Sorumluluğu Ve Kooperatife Vereceği Zararın Tazmini

Kayyım, görevlerini yerine getirirken iyi bir yönetimin gerektirdiği özeni göstermekle yükümlüdür (TMK, m.466).

Aksi takdirde, görevini yerine getirirken kusurlu davranışıyla kooperatife verdiği zarardan sorumlu olur (TMK, m.467).

13) Yargıtay 2.HD’nin 08/05/2003 tarihli, E.2003/4365, K.2003/6808 sayılı kararı.

14) Kamu vesayeti, vesayet makamı ve denetim makamından oluşan vesayet daireleri tarafından yürütülür. Vesayet makamı, sulh hukuk mahkemesi; denetim makamı, asliye hukuk mahkemesidir (TMK, m.397).

TMK'da Devletin sorumluluğuna da yer verilmiştir. Buna göre, Devlet, vesayet dairelerinde¹⁴ görevli olanların hukuka aykırı olarak sebebiyet verdikleri zararlardan doğrudan doğruya sorumlu olduğu gibi; kayyım tazmin ettirilemeyen zararlardan da sorumludur. Zararı tazmin eden Devlet, zararın meydana gelmesinde kusurlu olanlara rücu eder (**TMK, m.468**).

Sorumlu kayyım karşı açılacak tazminat davası kesin hesabın tebliğ edildiği tarihten başlayarak bir yıl geçmekle zamanaşımına uğrar. Tazmin ettirilemeyen zararlar için Devlete karşı açılacak tazminat davasının zamanaşımı süresi ise, zararın kayyım tazmin ettirilemeyeceğinin anlaşılmasından başlayarak bir yıldır. Devletin rücu davası, rücu hakkının doğumunun üzerinden bir yıl geçmekle zamanaşımına uğrar (**TMK, m.492**).

6. Özet Ve Sonuç

Kayyım, belirli işleri görmek veya malvarlığını yönetmek için atanan kişidir. Türk Medeni Kanunu'nda, temsil kayyımlığı, yönetim kayyımlığı ve iradî kayyımlık olmak üzere üç tür kayyımlık düzenlenmiştir. Kooperatife kayyım atanması, onun fiil ehliyetini etkilemez, kooperatif normal faaliyetlerine devam eder. Kayyım kooperatif malvarlığının yönetimi ve gözetimi ile görevlendirilmiş ise, yalnız o malvarlığının yönetim ve korunması için gerekli olan işleri yapabilir. Kayyımın, bunun dışındaki işleri yapabilmesi, temsil olunanın vereceği özel yetkiye, temsil olunan bu yetkiyi verecek durumda değilse kendisini atayan mahkemenin iznine bağlıdır.

Kayyımın görev süresi ve ücreti, kendisini atayan mahkeme tarafından belirlenir. Temsil kayyımlığı, kayyımın yapmakla görevlendirildiği işin bitirilmesiyle sona erer. Yönetim kayyımlığı ise, kayyımın atanmasını gerektiren sebebin ortadan kalkması veya kayyımın görevden alınmasıyla sona bulur. Bu yönleriyle, kooperatif yönetim kurulunun, ilgili mevzuat uyarınca kayyım atanabilecek hallere vakıf olup, görev ile yetkilerini zamanında, eksiksiz ve özenli bir şekilde ifa etmeleri, kooperatife kayyım atanmasına sebebiyet verebilecek kusurlu davranışlardan kaçınmaları menfaatlerine olacaktır.

Kaynakça

Altaş, Soner (2021). Kooperatife Genel Kurul Toplantısı İçin Kayyım Atanması. Karınca Dergisi, S.1017, s.12-17

Altaş, Soner (2018). Kooperatifler ve Üst Kuruluşları Tarafından Zayi Belgesi Alınması. Karınca Dergisi, S.984, s.16-22.

Altaş, Soner (2020). Kooperatiflerde Yönetim Kurulu Üyeleri ile Yöneticilerinin Hukuki Sorumlulukları. Karınca Dergisi, S.1002, 2020, s.11-23.

Yılmaz, Tuğsan (t.y.). Kayyımlık Kavramı ve Çeşitleri, <http://www.tugsanyilmaz.av.tr/aile-hukuku-ve-kisiler-hukuku/kayyimlik-kavrami-ve-cesitleri>, Erişim: 02/01/2022

Yargıtay 2. HD'nin (08.05.2003) E.2003/4365, K.2003/6808 sayılı kararı.

Yargıtay 11. HD'nin (20.09.2011) E.2009/12668, K.2011/10598 sayılı kararı.

Yargıtay 11. HD'nin (25.02.2014) E.2012/13135, K.2014/3515 sayılı kararı.

Yargıtay 23. HD'nin (11.01.2016) E.2015/3811, K.2016/22 sayılı kararı.

COVID-19 PANDEMİSİ DÖNEMİNDE EĞİTİM VE UZAKTAN EĞİTİM KAVRAMINA ÇİFTYÖNLÜ BİR BAKIŞ

**Hazal OĞUZ
SARIKAYA***

Giriş

2020 yılı ülkemizde ve dünyada pek çok kritik olaya sahne olduğu gibi belki de bu yaşananlar arasında hem bireyleri hem devletleri en derinden etkileyen covid-19 hastalığı ve akabinde gelen, hala da içinde bulunduğumuz süreç olmuştur. İlk olarak Çin'in Wuhan Eyaleti'nde 2019'un sonlarında görülmeye başlanan yeni tip koronavirüs vakaları 13 Ocak 2020'de resmi olarak tanımlanmıştır. Kısa sürede dünya çapında yayılım gösteren covid-19, ülkemizde de ilk vakalarını resmi sonuçlara göre 10 Mart 2020'de göstermeye başlamış **(AA, 2020)** ve yine kısa sürede tüm ülkeye yayılmıştır.

Bunun bir sonucu olarak ülke genelinde pek çok sektör çalışmaya ara vermek durumunda kalmış ve belirli sürelerle sokağa çıkma yasağı konularak tüm ülkede fiziksel ulaşım ve etkileşim durma noktasına gelmiştir. Ancak sürecin belirsiz oluşu, tedavi ve/veya önlem amaçlı bir aşının henüz geliştirilememiş olması gibi nedenlerle pek çok sektörde uzaktan, dijital yöntemlerle süreç atlatılmaya çalışılmıştır.

Kısa sürede dünyayı etkisi altına alan koronavirüsün etkilediği en önemli alanlardan birisi de eğitimidir. Bu doğrultuda ülkemizde ilk vakanın görülmesinden sonra okulöncesi, ilkökul, ortaokul, lise ve yükseköğretim kademelerinde eğitime kısa bir süreliğine ara verilmiştir. Ardından 23 Mart 2020 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurumu **(YÖK)** tarafından alınan karar ile birlikte yüz yüze eğitim yerine uzaktan eğitim sürecine geçilmiştir. Türkiye'de olduğu gibi küresel olarak covid-19 pandemisi birçok ülkede eğitim sistemini etkileyerek eğitimin uygulanma biçiminde bazı zorunlu değişikliklere neden olmuş ve bu kapsamda ülkeler geleneksel olarak yapılan yüz yüze eğitim yerine uzaktan eğitime geçiş yapmışlardır **(Al Lily, Ismail, Abunasser ve Alqahtani, 2020)**.

**Ticaret Uzmanı, Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü
hazal.oguz@ticaret.gov.tr*

Bu çalışmada covid-19 pandemisi sürecinde eğitimin nasıl dönüştüğü ele alınacak ve uzaktan eğitim yönteminin getirdiği olanaklar ve yarattığı sorunlar eş anlı bir şekilde irdelenmeye çalışılacaktır.

1. Covid-19 Hastalığı ve Etkilerine Dair Genel Bilgiler

Covid-19 dünyada ilk Çin'in Wuhan Eyaleti'nde görülmeye başlayan bir virüstür. Bir grup hasta üzerinde yapılan araştırmalar neticesinde hastaların solunum yolu belirtileri (**ateş, nefes darlığı, ishal vb.**) gösterdikleri tespit edilmiştir (**Sağlık Bakanlığı, 2020**). Koronavirüs; deve, kedi, yarasa gibi hayvanlarda bulunabilen virüslerden olup hayvandan insana bulaşabilmekte ve daha sonra insandan insana bulaşabilen daha önce de örnekleri bulunan büyük bir virüs ailesi olarak betimlenir. Bilinen bazı türleri arasında **MERS-CoV, SARSCoV ve 2019-nCoV** sayılabilmektedir (**Türk Eczacıları Birliği, 2020**).

Dünya Sağlık Örgütü Çin Ülke Ofisi, 31 Aralık 2019 tarihinde, Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan şehrinde, sebebi o an için bilinmeyen zatürre vakaları bildirmiş ve 5 Ocak 2020 tarihinde ise, daha önce insanlarda tespit edilmemiş yeni bir coronavirüs tanımlanmıştır. Başlangıçta 2019-nCoV olarak ifade edilen bu hastalık, daha sonra Covid-19 olarak adlandırılmış ve Çin'de ortaya çıktıktan sonra, üç ay gibi kısa bir süre içerisinde tüm dünyayı etkisi altına almıştır. 12 Mart 2020 itibarıyla Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilen Covid-19 salgını; fiziksel, ruhsal ve sosyal olarak dünya insanlığını tehdit etmeye devam etmektedir. 4 Ocak 2021 itibarıyla dünya genelinde bu hastalıktan dolayı vefat eden insan sayısı 1.84 milyonu bulmuştur.

Yaşanan önceki salgın hastalıklarda enformasyon teknolojilerindeki sınırlılıklar salgınla baş etme durumunu daha güç hale getirmiştir. 1918 ile 1920 arasında yaşanan İspanyol Gribi salgını da o dönemki dünya nüfusunun üçte birini hasta etmiş ve tahminen 20-50 milyon insanın ölümüne sebebiyet vermiştir (**Duarte, 2020**).

2. Pandemi Döneminde Eğitimin Dönüşümü ve Uzaktan Eğitim Kavramı

En bilinen tanımlarından birine göre eğitim; çocuğun doğuştan getirdiği yeteneklerini beceri ve yeterliklere dönüştürme sürecidir. Çocuk, uygun öğrenme süreçlerinden geçerek bir yandan bireysel potansiyelini geliştirirken aynı zamanda toplumsal üretim ve kalkınmaya da katkı vermiş olur. Ancak çocuğun bu çok yönlü gelişimi için uygun öğrenme süreçlerinden geçmesi gerekmektedir.

Tüm dünyayı etkisi altına alan covid-19 pandemi sürecinin çocukların eğitimdeki bu çok yönlü öğrenme ihtiyaçlarına büyük bir darbe indirdiğini ifade etmek gerekir. Burada göze çarpan eğitimde önceden beri devam eden fırsat eşitsizliği veya dengesizliğinin pandeminin yol açtığı kısıtlamalar ile birlikte katlanarak devam etmesidir. Son yıllarda eğitimde gerçekleştirilen alt yapı çalışmaları, doğudan batıya kadar çok sayıda yeni okul ve derslik inşasıyla eğitime erişilebilirlik noktasında dezavantajlı kesimlere bir ölçüde rahatlama ve önemli olanaklar sağlamış olsa da eğitimdeki yapısal sorunlar ve eğitimde kalite noktasında arzu ettiğimiz noktaya gelmemizde yeterli olmamıştır.

Salgın sebebiyle **2019-2020** eğitim öğretim yılının ikinci yarısında 194 ülkede okullar ülke genelinde kapatılmıştır. Türkiye'de de Mart ayının ikinci haftasında okullarda eğitime ara verilmiş

ve okullarda eğitime ara verilmesinin hemen ardından acil olarak uzaktan öğrenme araçları ve olanakları kullanılarak öğrenmenin sürekliliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Okulda yapılan eğitime ara verilmesi başlangıçta eğitimcileri ve eğitim paydaşlarını endişeye düşürmüştü ve yeni oluşan duruma uyum sürecinde bazı sorunlar yaşanmıştır. Yaşanan bu sorunların başlıca sebebinin daha önce benzer bir süreç yaşanmamış olması ve tecrübe edilmemesinden kaynaklanmış olduğunu söylemek mümkündür. Salgın döneminde eğitimde yaşanan sorunların bilimsel yöntemlerle belirlenmesi bu deneyim eksikliğini giderecek ve olası bir durum için yine birçok afette olduğu gibi hazırlıklı olunmasını sağlayacaktır.

Salgının seyri tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de uzaktan eğitim kavramını gündeme getirmiş ve bu yönde uygulamaların giderek artmasına öncü olmuştur. Uzaktan eğitim en genel anlamda, öğretmenler ve öğrencilerin farklı zaman ve konumlarda bulunmalarından dolayı, derslerin işlenmesi ve öğrenmenin kolaylaştırılması için bilgi teknolojilerini aktif bir şekilde kullanmalarına dayalı olarak işlenen bir öğretim yöntemi olarak tanımlanmaktadır (*Valentine, 2002*).

Diğer bir tanıma göre ise uzaktan eğitim, öğretme ve öğrenme sürecinin büyük bir kısmında öğrenen ve öğretmenin birbirlerinden ayrı ve uzak olduğu, derse içeriğine uygun materyal ve dokümanların sıklıkla kullanıldığı ve daha bağımsız olarak yürütülen bir eğitim formu olarak tarif edilmektedir (*Uşun, 2006*).

Uzaktan eğitim ve bilgi teknolojileri özellikle son yirmi yıldır aktif olarak kullanılmakta olup toplumun kabul ettiği en hızlı ilerleyen çevrimiçi ve çevrimdışı teknolojiler sayesinde insanlığın tüm kültürel değerlerini etkilemekte ve değiştirmektedir (*Bayrak, Aydemir ve Karaman, 2017*).

Özellikle içinden geçtiğimiz pandemi sürecinde bilgiye erişmek ve dağıtmak konusunda kritik öneme sahiptir.

Uzaktan eğitimi sağlayabilecek platformlar arasında en yaygın olarak

- çevrimiçi öğretim yöntemleri ve
- televizyon tabanlı kurslar bulunmaktadır (*Teaster ve Blieszner, 1999; Valentine, 2002*).

3. Uzaktan Eğitim Yeni Biçiminin Yarattığı

Olanaklar ve Sorunlar

Uzaktan eğitim şeklinde ifade edilebilecek yeni biçimin ya da modelin sunduğu birtakım olanaklar olduğu aşikardır. Ne var ki bu modelin beraberinde getirdiği **–farklı paydaşlar için ortaya çıkabilecek–** sorunlar da mevcuttur. Bunların eş anlı irdelenmesi konunun çok boyutlu ve objektif biçimde ele alınması açısından önem taşır.

Uzaktan eğitim platformları sınıf ortamında yüz yüze gerçekleştirilen derslerin imkansızlığında öğrenmeyi kolaylaştırabilmek için mümkün olduğunca öğretmen ve öğrenciler arasındaki etkileşimin artırılmasına yardımcı olur ve bu yöntemde uzaktan eğitimin geleneksel yüz yüze eğitime olabildiğince yaklaşmasını destekler (*Teaster ve Blieszner, 1999; Valentine, 2002*).

Uzaktan eğitimin farklı uygulama biçimleri bulunmaktadır ve bunlar arasında da daha çok çevrimiçi öğrenme türlerinin sıklıkla hayata geçirildiği görülmektedir. Bu doğrultuda dersler uzaktan eğitim kapsamında senkronik (**eş zamanlı**) ve asenkronik (**eş zamansız**) şeklinde yürütülebilmektedir.

Eş zamanlı eğitim sürecinde sınıf içi etkileşim ve tartışma, anlık olarak soru sorma ve anlaşılmayan kısımların ifade edilmesi gibi öğretene ve öğrenenler açısından daha aktif bir ortam oluşturulmaya ve yüz yüze eğitime yakın bir ortam sağlanmaya çalışılır (**Özdoğan & Berkant, 2020**).

Eş zamansız eğitim ise öğretmenlerin ve öğrencilerin eş zamanlı olarak çalışma olanağına sahip olamadıkları ve öğrencilerin istedikleri veya ihtiyaç duydukları anda internet üzerinden ders içeriğine (**sunu, video, ses kaydı vb.**) erişebildikleri eğitim türüdür (**Tamer & Nayır, 2020**).

Ne var ki, covid-19 pandemisi döneminde eğitim yaşanan sorunlar değerlendirildiğinde, önde gelen problemlerin öğrenme kaybı, okulu bırakma oranlarının artması ve beslenme olduğu görülmektedir (**Saavedra, 2020**).

Ayrıca çevrimiçi verilen eğitimlere erişimde fırsat eşitsizliği olan öğrenciler (**Saran, 2020**) özellikle gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan önemli bir sorundur. Pandemi döneminde evde kalma tedbirlerinin olumsuz bir diğer sonucu ise aile içi çocuk istismarları ile ilgili şikayetlerde artış olmasıdır (**Koh, Lee, Lo, Wong, & Yap, 2020**). Singapur Mart 2020'de bir yıl öncesine göre ülke çapında şiddetin yaklaşık %35 oranında artış gösterdiğini rapor etmiştir.

Sonuç

Bugüne gelindiğinde dünya üzerinde küresel çapta pandemi ile mücadele devam etmektedir. Bu süreçte hali hazırda devam etmekte olan dijitalleşme süreci de fiziksel olarak bir araya gelmenin mümkün olmadığı günlerde daha mecburi hale gelmiş ve hız kazanarak pek çok yatırımın yapılmasını gerektirmiştir. Eğitim bu bağlamda değerlendirilebilecek en önemli alanlardan biridir.

Covid-19 pandemisi döneminde yaşananların eğitim açısından değerlendirilmesinde fırsat olarak ele alınabilecek meselelerin belki de en önemlisi politika yapıcılara covid-19 krizinin sağladığı ve daha önceki eski kurumsal kısıtlamalara ve sistemi yavaşlatan siyasi ve idari uygulamaları yeniden düzenleme olanağıdır. Eğitim konusunda yeni düzenlemeler sadece okul binalarının dezenfekte edilmesi değil aynı zamanda eğitim sisteminin de yeniden düzenlenmesi olarak değerlendirilebilir. Diğer bir olanak ise kurum kuruluş ve bireylerin konfor alanlarından çıkarak yaşam yoğunluğu içinde üzerinde düşünme fırsatı bulamadıkları tutum davranış ve alışkanlıkları gözden geçirme şansıdır.

Bu yeni biçimin ve uzaktan eğitimin yarattığı fırsatlar olduğu kadar çocukların sosyal ve bilişsel becerilerin gelişmesi, birbirleri ve eğiticileri ile iletişim – diyalog kurma kapasitelerinin artırılması gibi konularda yaşayabilecekleri sorunlar karşımıza çıkmaktadır. Bilgiye erişimde yaşanabilecek eşitsizlikler bir yana, adaletli bir şekilde erişim olsa da bu bahsedilen konular engel olarak çıkabilecektir. Diğer yandan, bu yeni modelin geleneksel modelin yerini alıp alamayacağı ise hala bir sorunsal olarak karşımızda durmaktadır.

Kaynakça

AA. (2020, Mart 11). Sağlık Bakanı Koca Türkiye'de ilk koronavirüs vakasının görüldüğünü açıkladı. AA.com.tr: <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/saglik-bakani-koca-turkiyede-ilk-koronavirus-vakasinin-goruldugunu-acikladi/1761466>

Al Lily, A.E., Ismail, A.F., Abunasser, F.M., & Alqahtani, R.H.A. (2020). Distance education as a response to pandemics: Coronavirus and Arab culture. Technology in Society.

Duarte, F. (2020, Nisan 29). İspanyol Gribi: 50 milyon insanı öldüren salgın bittiğinde dünya ne haldeydi? [bbc.com/turkce: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52473039](https://www.bbc.com/turkce/https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52473039)

Koh, C. G., Lee, L., Lo, C., Wong, C., & Yap, J. (2020). A Socio-Psychological Perspective. In Challenges and Opportunities in the Post-COVID-19 World (pp. 44–48). Geneva: World Economic Forum. www.weforum.org.

Özdoğan, A. Ç. & Berkant, H. G. (2020). Covid-19 Pandemi Dönemindeki Uzaktan Eğitime İlişkin Paydaş Görüşlerinin İncelenmesi. Millî Eğitim, 49(1), 13-43.

Saavedra, J. (2020). Educational challenges and opportunities of the Coronavirus (COVID-19) pandemic. <https://blogs.worldbank.org/education/educational-challenges-and-opportunitiescovid-19-pandemic>

Sağlık Bakanlığı. (2020, Ağustos 20). COVID-19 (Yeni Koronavirüs Hastalığı) Nedir? [covid19bilgi.saglik.gov.tr: https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/covid-19-yeni-koronavirushastaligi-nedir.html](https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/covid-19-yeni-koronavirushastaligi-nedir.html)

Saran, S. (2020). Technology: Digital Epiphany? COVID-19 and Our Tech Futures. In Insight Report Challenges and Opportunities in the Post-COVID-19 World (pp. 24–27). Geneva: World Economic Forum. www.weforum.org.

Tamer S. & Nayır, F. (2020). Pandemi Dönemi Eğitim: Sorunlar ve Fırsatlar. Turkish Studies, 15(4)

Teaster, P.B. & Blieszner, R. (1999). Promises and pitfalls of the interactive television approach to teaching adult development and aging. Educational Gerontology, 25(8), 741.

Türk Eczacıları Birliği. (2020, Ağustos 20). Coronavirüs Hakkında Bilinmesi Gerekenler. [teb.org.tr: https://www.teb.org.tr/uploads/brosur/corona.pdf](https://www.teb.org.tr/uploads/brosur/corona.pdf)

Uşun, S. (2006). Uzaktan eğitim. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Valentine, D. (2002). Distance learning: promises, problems, and possibilities. Online Journal of Distance Learning Administration, 5(3).

COVID-19 SÜRECİNDE UYGULAMADA SOSYAL HİZMET DEĞERLERİ

Kübra DOĞAN*

Özet

COVID-19 salgını bireylerin, ailelerin, toplulukların ve toplumların yaşamlarını önemli oranda olumsuz etkilemiş ve bu süreç en çok risk altındaki kişiler arasında mevcut güvenlik açıklarını, baskıyı ve yoksulluğu artırmıştır.

Değerlere ve etik ilkelere göre hareket eden sosyal hizmet uzmanları, toplumdaki en savunmasız kişiler olan yaşlıları korumaya odaklanarak toplumdaki bu rahatsızlıklara karşı mücadele etmektedir.

Bu makalede, **COVID-19**'un yaşlılar üzerindeki etkisi incelenmekte, Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği'nin (*National Association of Social Workers*) belirlediği sosyal hizmet değerlerine vurgu yapılmakta ve **COVID** sırasında bu değerleri uygulamaya koyan sosyal hizmet uzmanlarının genişletilmiş rollerine vurgu yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnsan hakları, izolasyon, sosyal destek, çevre, toplum

COVID-19 salgını bireylerin, ailelerin, toplulukların ve toplumların yaşamlarını önemli oranda olumsuz etkilemiş ve bu süreç en çok risk altındaki kişiler arasında mevcut güvenlik açıklarını, baskıyı ve yoksulluğu artırmıştır.

Değerlere ve etik ilkelere göre hareket eden sosyal hizmet uzmanları, toplumdaki en savunmasız

* **Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Sosyal Hizmet Programı. kdogan_159@hotmail.com**

"Miller, V. J. and Lee, H. (2020). *Social Work Values in Action during COVID-19. Journal of Gerontological Social Work*, 1-5. Doi:10.1080/01634372.2020.1769792" den çeviridir. Erişim Tarihi: 08.01.2022.

kişiler olan yaşlı yetişkinleri korumaya odaklanarak toplumdaki bu rahatsızlıklara karşı mücadele etmektedir.

Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği tarafından hazırlanan yol gösterici Etik ve Değerler Klavuzu'nda belirtildiği üzere, sosyal hizmetin temel misyonu savunmasız, ezilen ve yoksulluk içinde yaşayan insanların ihtiyaçlarına ve güçlenmesine özellikle dikkat ederek, insan refahını artırmak ve tüm insanların temel insani ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmaktır (**National Association of Social Workers, 2017**).

Pandemi döneminde de sosyal hizmet uzmanları ön saflarda azimle ve fedakarca hizmetler sergilemiştir. Bu makalede **COVID-19**'un yaşlılar üzerindeki etkisi açıklanmakta, değerleri ve etik ilkeleri uygulamaya koyan sosyal hizmet uzmanlarının rolü vurgulanmaktadır.

Yaşlılar **COVID-19** için önemli oranda daha yüksek risk altında olan kişilerdir (**Centers for Disease Control and Prevention, 2020a**).

Resmi verilerden elde edilen sonuçlara göre gerçekleşen her 10 ölümden 8'i 65 yaş ve üzeri yaşlı yetişkinlerdir (**Centers for Disease Control and Prevention, 2020a**) ve ölüm oranı yaklaşık %15 olarak bildirilmiştir (**Wu & McGoogan, 2020**).

COVID-19'un bu yıkıcı sonuçları yaşlı yetişkinleri, ailelerini ve arkadaşlarını oldukça etkilemiştir. Çeşitli toplum hizmetlerine güvenerek bağımsız olarak yaşayan yaşlı yetişkinler artık temel ihtiyaçlarını (*örneğin barınma ve beslenme*) karşılayamama durumu ile karşı karşıya kalmışlardır.

Haberleri izleyen yaşlılar ölümlere tanık olmakta, sevdiklerini kaybeden aile üyeleri cenaze törenleri düzenleyememekte veya cenaze törenlerine katılamamakta veya virüs nedeniyle evlerinden uzaklaşan yaşlılar aile üyeleri ve kendileri için önemli olan kişilerle bağlantı kuramamaktadır, ve bu izolasyon durumu zararlı sonuçlanmakta ve üzüntüye neden olmaktadır.

Benzer şekilde, belki de daha fazla, yaşlı bakım tesislerindeki yaşlılar da **COVID-19**'dan agresif bir şekilde olumsuz etkilenmektedir.

Bakımevleri, **COVID-19** pandemisinin doğrudan bir sonucu olarak 7.000'den fazla kişinin hayatını kaybettiği, en fazla savunmasız ve risk altındaki grup olan yaşlılara ev sahipliği yapmaktadır (**Bunis, 2020**).

COVID-19 virüsüne yakalanmamış sakinler de bir oda arkadaşının veya kurumda kalan başka bir arkadaşının bu virüse yenik düştüğüne tanık olabilmektedir. Ayrıca aileleriyle görüşenler ise ziyaret kısıtlamaları uygulanması nedeniyle aşırı izolasyona maruz kalabilmektedir. Benzer şekilde aile üyeleri de sevdiklerini bakımevine yerleştirirken aşırı suçluluk ve kayıp duygusuyla karşı karşıya kalabilmektedir (**Hagen, 2001**).

Pandemi nedeniyle gerekli bir tedbir olsa da, **COVID-19** ile ilişkili riskler nedeniyle kilit konumdaki personellerin ve diğer görevlilerin sayısının azaltılması bakımevindeki yaşlıların refahını olumsuz etkilemektedir. Bakımevi çalışanları ve yaşlılar arasındaki ilişkilerin oldukça önemli olduğu (**Roberts, 2018**) ve personel değişiminin, genel sağlık durumu üzerinde olumsuz, zarar verici bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur (**Plaku-Alakbarova ve ark., 2018**).

Mevcut pandemi ile ilgili yabancı düşmanlığı ve ırkçılıktaki artışı da bildirmek gerekmektedir. Yabancı yaşlılar, Asyalı Amerikalılar ve Pasifik Adalılar damgalanma ve ayrımcılık durumuyla karşı karşıya kalmışlardır (**Centers for Disease Control and Prevention, 2020a**).

Bu nüfus dışlanmaya, sosyal kaçınmaya, sağlık hizmetinden mahrum bırakılmaya, barınmaya ve hatta fiziksel şiddete maruz kalmaktadır (**Centers for Disease Control and Prevention, 2020a**).

İrkçılık fiziksel sağlığı, zihinsel sağlığı ve genel refahı etkiler (**Cramer & Smith McElveen, 2003**).

Bu süreçte, sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarında sosyal hizmet değerlerinin benzersiz özellikleri bulunmaktadır (**National Association of Social Workers, 2017**).

- **Sosyal Adalet:** Sosyal hizmet uzmanları, sosyal adaletsizliklere karşı mücadelede ön saflarda yer almaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, toplum içindeki kültürel duyarlılığı sağlamak, bilgiyi artırmak ve halkı marjinalleştirilmiş nüfuslar konusunda eğitmek için çalışmaktadır (**Wilson, 2020**).

Sosyal hizmet uzmanları, fiziksel ve zihinsel sağlık hizmetleri de dahil olmak üzere yetersiz hizmet alan nüfusu bakıma bağlamaktadır (**NASW, 2016**).

Uygulayıcılar, tarihsel olarak marjinalleştirilmiş ve ezilmiş nüfuslar arasında hizmet kullanımı ve müdahale sonuçları arasındaki boşluğu kapatmak için kültürel olarak uyarlanmış davranışsal müdahaleler hakkında kaynaklar toplamaktadır (**Council on Social Work Education, n.d.**).

- **İnsan İlişkilerinin Önemi:** Sosyal hizmet uzmanları evlerinden çıkamayan veya kendilerine yemek yapamayan yaşlılara Tekerlekli Yemekler (*Meals on Wheels*) gibi çeşitli programlar aracılığıyla düzeli olarak sıcak yemek hizmeti sunmaktadır. Hizmeti alan yaşlılar ve bu gibi programları sağlayan kişiler arasındaki etkileşimler yemek alışverişinden daha fazlasıdır; araştırmalar zamanla müracaatçıların sosyal bağlar oluşturduğunu ve hizmeti sağlayanlar ile yaşlılar arasında sosyal ilişkiler kurulduğunu göstermektedir (**Thomas ve ark., 2020**). Telefon arkadaşlığı yardım hatları gibi alternatif yöntemler aracılığıyla sosyal bağlantıyı teşvik etmek ve artırmak için ek çabalar sarf edilmektedir.

- **Dürüstlük:** Sosyal hizmet uzmanları ve uzman savunuculuk grupları, depresyon ve sosyal izolasyon gibi psikolojik sıkıntıları hafifletmek (**Kanady, 2020**) ve toplum içindeki bağlantıları sürdürmek (**National Council on Aging, 2020**) için sanal ziyaret programları başlatmışlardır. Sosyal hizmet uzmanları kayıp ve kedere odaklanan **HIPAA** (*Sağlık Sigortası Taşınabilirlik ve Sorumluluk Yasası*) ile uyumlu, yaşlıların bilgilerini koruyarak, gizlilik esaslı ve güvenilir olarak tele-sağlık yöntemleri ile yaşlılara hizmet etmektedirler (**McCarty ve Clancy, 2002**).

- **İnsan Onuru ve Değerine Saygı:** Uzun süreli bakım merkezlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanları, her müracaatçının mümkün olan en yüksek psikososyal refah düzeyine ulaşmasını savunmakta ve sağlamaktadır (**Bern-Klug ve ark., 2009**). Mevcut pandemi durumu göz önüne alındığında, bu sosyal hizmet uzmanları bakımevinde ve huzurevinde yaşayan yaşlıların ve aile üyelerinin sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını ele almanın ötesine geçmektedir. Hastaneler **COVID-19** vakalarındaki artışa yönelik hizmetler sağlarken, sosyal hizmet uzmanları sürekli karmaşık ve ayrık sağlık hizmeti sunan sistemde hizmet vermeye çalışmakta ve taburculuk planlamasına katılmaktadır.

- **Yetkinlik:** Yaşlılara yönelik hizmet veren sosyal hizmet uzmanları, toplum içindeki ve yaşlı yaşam tesisleri (*bakımevi, huzurevi* vs.) içindeki personeli eğitmekte ve desteklemektedir. Sosyal hizmet uzmanları, internet ve diğer cihazlar gibi çeşitli iletişim yöntemleri aracılığıyla sosyal etkileşimi sağlayarak depresyon, izolasyon ve yalnızlığı azaltmak için alternatif tedavi yöntemlerini desteklemektedir (**Tsai ve ark., 2017**). Dahası, sosyal hizmet uzmanları, geleneksel bakım modellerine (*örneğin yaşlı merkezleri*) yerine alternatif programlar geliştirirken, yaşlanan toplum üyeleri için önleme eğitimini teşvik etmektedir.

- **Hizmet Sağlamak:** Bu uygulamaların her biri aracılığıyla sosyal hizmet uzmanları, risk altındaki nüfusa hizmet etmek ve diğerlerini de bir araya getirmek için katılımı sağlama ve toplum bağlantısı kurma becerilerinden yararlanmaktadır. Örnek hizmetler arasında yerel yaşlı yaşam merkezlerinde geniş gıda depolarını düzenlemek, savunmasız yaşlı yetişkinlere mahalle bakkalından dağıtım programları geliştirmek ve yardımlar, kamu hizmetleri, ulaşım ve zihinsel sağlık hizmetlerinde yardım listeleri ile web tabanlı kaynakları derlemek yer almaktadır (**National Council on Aging, 2020**).

Bunlar, pandemi krizi sürecinde sosyal hizmet uzmanlarının uygulamadaki hizmetlerinin tam açıklaması olmasa da, mevcut pandeminin şüphesiz yaşama şeklimizi değiştirdiği ve sosyal hizmet uygulamasına da yeni hizmetler kattığı görülmektedir (**Weir, 2020**).

Bu kriz sona erdikten sonra bile, başta sosyoekonomik durumu düşük olanlar olmak üzere çocuklarla ve engelli kişilerle birlikte yaşayan daha geniş bir yelpazedeki yaşlılar sürekli olarak sosyal hizmet uzmanlarının yardımına ihtiyaç duyacaktır. Bu bağlamda, etik ve değerler tarafından yönlendirilen sosyal hizmet mesleği, tüm yaşlılar için insan hakları, refah, esenlik ve sosyal eşitlik ile ilgili konulara benzersiz bir şekilde dahil olmaktadır.

Kaynaklar

Bern-Klug, M., Kramer, K. W. O., Chan, G., Kane, R., Dorfman, L. T. and Saunders, J. (2009). Characteristics of nursing home social services directors: How common is a degree in social work? Journal of the American Medical Directors Association, 10(1), 36-44.

Bunis, D. (2020). Nursing homes ordered to disclose COVID-19 cases, deaths. AARP. <https://www.aarp.org/caregiving/health/info-2020/nursing-homes-to-publicly-disclose-coronavirus.html> .

Canady, V. A. (2020). COVID-19 outbreak represents a new way of mental health service delivery. Mental Health Weekly, 30(12), 1-4.

Centers for Disease Control and Prevention [CDC]. (2020a). Older adults. CDC/Coronavirus Disease 2019 (COVID-19). Centers for Disease Control and Prevention. <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/need-extra-precautions/older-adults.html>

Council on Social Work Education [CSWE]. (n.d.) Cultural adaptation of behavioral interventions: Annotated bibliography. Council on Social Work Education. <https://www.cswe.org/Centers-Initiatives/Centers/Center-for-Diversity/Curriculum-Resources/Resources-for-Practice-with-Diverse-Communities/Cultural-Adaptation-of-Behavioral-Interventions> .

Cramer, D. N. and Smith McElveen, J. (2003). Undoing racism in social work practice. Race, Gender & Class, 10(2), 41-57.

Hagen, B. (2001). Nursing home placement: factors affecting caregivers' decisions to place family members with dementia. Journal of Gerontological Nursing., 27(2), 44-53.

McCarty, D. and Clancy, C. (2002). Telehealth: Implications for social work practice. Social Work, 47(2), 153-161.

National Association of Social Workers [NASW]. (2016). NASW practice standards for social work practice in health care settings. National Association of Social Workers. <https://www.socialworkers.org/LinkClick.aspx?fileticket=fFnsRHX-4HE%3d&portalid=0>

National Association of Social Workers [NASW]. (2017). Code of Ethics. National Association of Social Workers. <https://www.socialworkers.org/about/ethics/code-ofethics/code-of-ethics-english> .

National Council on Aging [NCOA]. (2020). COVID resources for older adults and caregivers. National Council on Aging. <https://www.ncoa.org/covid-19/covid-19-resources-for-older-adults/> .

Plaku-Alakbarova, B., Punnett, L., Gore, R. J. and Team, P. R. (2018). Nursing home employee and resident satisfaction and resident care outcomes. *Safety and Health at Work*, 9(4), 408-415.

Roberts, T. J. (2018). Nursing home resident relationship types: What supports close relationships with peers & staff ? *Journal of Clinical Nursing*, 27(23-24), 4361-4372.

Thomas, K. S., Gadbois, E. A., Shield, R. R., Akobundu, U., Morris, A. M. and Dosa, D. M. (2020). It's Not Just a Simple Meal. It's So Much More: Interactions Between Meals on Wheels Clients and Drivers. *Journal of Applied Gerontology*, 39(2), 151-158.

Tsai, T.H., Chang, H.T., Chen, Y.J., Chang, Y.S. and Xia, F. (2017). Determinants of user acceptance of a specific social platform for older adults: An empirical examination of user interface characteristics and behavioral intention. *PLoS ONE*, 12(8), e0180102.

Weir, K. (2020). Grief and COVID-19: Saying goodbye in the age of physical distancing. American Psychological Association. <https://www.apa.org/topics/covid19/grief-distance> .

Wilson, M. (2020). Implications of Coronavirus (COVID-19) for America's Vulnerable and Marginalized Populations. Social Justice Brief. Erişim Tarihi: 10.05.2020 <https://www.socialworkers.org/LinkClick.aspx?fileticket=U7tEKIRldOU%3D&portalid=0>

Wu, J. and McGoogan, J. M. (2020). Characteristics of and important lessons from the coronavirus disease 2019 (COVID-19) outbreak in China: Summary of a report of 72 314 cases from the chinese center for disease control and prevention. *JAMA*, 323(13), 1239-1242.

SAĞLIKTA DÖNÜŞÜM PROGRAMININ SAĞLIK HİZMETLERİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Yeter DEMİR
USLU*

1. Giriş

Sağlık, geçmişten günümüze insanoğlunun ihtiyaç duyduğu önemli bir olgudur. Sağlık kavramı evrensel bir terimdir ancak herkes tarafından kabul edilen bir tanımı bulunmamaktadır. Sağlık kavramının tanımı bağlı olduğu kültüre ve bulunduğu tarihsel dönemlere göre değişiklik göstermektedir.

Sağlık kavramı toplumdaki herkesi ilgilendiren bir kavram olduğu ve evrensel bir durum olduğu için kişilere bırakılmaz ayrıca insan haklarının temel maddelerinden bir tanesidir. Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre **“Sağlık sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, bedence, ruhça ve sosyal yönden tam iyilik hali”** olarak ifade edilmekte olup sağlıklı yaşamının her bireyin yaşamını idam ettirebilmesi için bir zorunluluk olduğu bilinmektedir. Sağlık kavramı bundan dolayı bütün ülkelerin temel sorumlulukları arasında ilk sırada yer alır.

Bir ülkenin sahip olduğu sağlık sistemi gücü o ülkenin gelişmişlik düzeyi, ekonomik gücü, yaşam standartları gibi önemli olan birçok faktörü etkileyen güçtür. Ülkelerin uygulamış oldukları sağlık politikaları sağlık sistemi gücünü, sistemin düzenini ve işleyiş durumunu belirlemektedir.

Dönem içerisinde bireylerin daha iyi sağlık düzeylerine kavuşmaları için artan beklentileri, teknolojik, demografik ve finansal değişimlerin sonucunda ülkeler sağlık reformlarında değişikliğe gitmek zorunda olup sağlık sistemlerinde değişim ve gelişim göstermektedirler.

Türkiye’de 2003 yılı itibariyle Sağlıkta Dönüşüm Programıyla beraber yeni bir sistem uygulamasına geçilmiştir. Bu çalışmada Türkiye’de sağlık politikalarının dönüşümü, sağlıkta dönüş programı, gerekçeleri ve uygulamalarıyla beraber sağlık hizmetleri üzerine etkileri değerlendirilmiştir.

* Prof. Dr., İstanbul Medipol Üniversitesi, Öğretim Üyesi

2. Türkiye’de Sağlık Politikalarının Dönüşümü

Geçmişten günümüze kadar sağlık hakkı ve sağlıklı yaşama hakkı bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için temel değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple bireylerin hayatta kalmaları ve sağlıklı bir yaşam sürdürmeleri için sağlık hizmet sunumlarının devlet tarafından sağlanması gerekmektedir. Sağlık hizmet sunumları dönemin koşullarıyla doğrusal olarak sürekli değişim ve gelişim göstermiştir. Geçmişten günümüze sağlık hizmetlerinin tedavi süreçlerinde sadece farmakolojik veya tıbbi reformlarla değil inanışlar ve bitkisel ilaçlar da kullanılmıştır (*Altındağ, Yıldız, 2020*).

İnsanoğlu var olduğundan beri sağlık hizmetlerinin sunumunda ve tedavi süreçlerinde aktif olarak bireyler rol oynamıştır.

Ülkemizde sağlık hizmetlerinin tarihsel yapısı Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi olarak iki ayrı dönemde ele alınmaktadır.

19. Yüzyılda Osman Devleti tarafından, sağlık alanında bireylerin sağlık ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmalar yapılmış ama yaygın kitlelere sunulacak sağlık ve sosyal hizmetler 19. Yüzyılın sonuna kadar devletin asli görevleri arasında kabul edilmemiştir (*Akdur, 1999*).

Osmanlı Döneminde sağlık hizmet sunumu sadece saraya ve askere yönelik iken zamanla daha geniş kitleye halka yayılmıştır. 19.yüzyılın ikinci yarısından sonra Batıya yönelik sağlık reformları geliştirilmiştir.

Türkiye’de cumhuriyetin ilanından önce Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılmasıyla beraber Sağlık Bakanlığı kurulmuştur. İlk Sağlık Bakanı Dr. Adnan Adıvar olup dönemin şartları gereği daha çok savaş yaralarının sarılması ve mevzuatın geliştirilmesine odaklanılmıştır. Sağlık Bakanlığı ilk olarak; sağlık hizmetlerindeki öncelikleri saptamak, sağlık kazanımlarını artırmak ve kaynaklarını verimli kullanmayı amaçlayarak hizmet çerçevesini belirlemiştir (*İleri, Seçer, Ertaş, 2016*).

Cumhuriyetin ilanından sonra Dr. Refik Saydam 1937 yılına kadar Sağlık Bakanı olarak görev yapmıştır. Bu dönemde yürütülen sağlık politikalarında izlenen başlıca ilkeler olarak sağlık hizmetlerinin planlanarak ve programlanarak yönetimin teke düşürülmesi, koruyucu hekimliğin merkezi yönetime bırakılması, tedavi edici hekimliğin yerel yönetimlere bırakılması, Tıp Fakültelerinin öneminin artırılarak sağlık insan gücünün karşılanması ayrıca bulaşıcı hastalıklarla mücadele programlarının başlatılması hedeflenmiştir (*Sağlık Bakanlığı, 2012*).

Bu ilkeler doğrultusunda dikey örgütlenme modeli oluşturulmuş, koruyucu hekimlik kavramı geliştirilmiş, her ilçede hükümet tabibi olması hedeflenmiş, koruyucu sağlık hizmetlerinde görev yapan hekimlerin maaşlarında iyileştirmeler yapılmış, 1924 yılında 150 ve 1936 yılında 20 ilçe merkezinde muayene ve tedavi evleri açılmış, illere rehber olması adına ilk olarak 1924’de Ankara, Diyarbakır, Erzurum, Sivas Numune Hastaneleri ve 1936’da Haydarpaşa Numune Hastanesi açılmıştır. Zamanla açılan hastane sayılarında artış olmuştur.

Cumhuriyet dönemi içinde en önemli faaliyetlerin başında Sağlık Bakanı Dr. Behçet Uz tarafından 12 Aralık 1946 yılında ‘Birinci On Yıllık Sağlık Planı’ açıklanmıştır. Fakat bu plan kanunlaşmadan Dr. Behçet Uz görevinden ayrılmıştır. Bu sağlık planı doğrultusunda her 40 köy için 10 yataklı bir sağlık merkezi kurularak tedavi ve koruyucu sağlık hizmetlerinin birlikte yürütülmesi hedeflenmiştir. Daha sonra her ilçeye bir sağlık merkezi inşa etmeye çalışılmıştır (*Dirican, 1970*).

Bu merkezler yüksek maliyetli küçük hastane olarak hizmet sunumuna devam etmiştir.

1961 yılında Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun ile halkın ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde sürekli, yaygın ve entegre olarak sağlık hizmeti sunulması

amaçlanmıştır. 1980 yılına kadar uygulanan sağlık politikaları bu kanun çerçevesinde şekillenip uygulanmıştır. 1963 yılında birinci beş yıllık kalkınma planına ilişkin hedefler belirlenmiştir.

Bu kalkınma planı ile koruyucu sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, özel hastanelerin yaygınlaştırılması, ulusal ilaç sanayisinin teşvik edilmesi, sağlık hizmet sunumunun Sağlık Bakanlığı tarafından yapılması ve sağlık personellerinin dengeli dağıtılması hedeflenmiştir (**Çavmak, 2017**).

1961 anayasasıyla beraber sosyal devlet anlayışı, 1982 anayasasıyla daha sağlam temeller üzerine kurulması hedeflenmiştir. 1990 yılında çıkarılan **“Sağlık Sektörü Master Plan Etüt Çalışması”** ile 1992 Birinci Ulusal Sağlık Kongresi ile 1993 yılında İkinci Ulusal Sağlık Kongresi ile önemli bir sürece geçiş yapılmıştır. 1992 yılında çıkarılan **“Yeşil Kart Kanunu”** ile ödeme gücü olmayan vatandaşların sağlık hizmetlerinden faydalanması sağlanmıştır.

2000’li yıllarda ön plana çıkan hizmetlerden birisi aile hekimliği uygulaması olmuştur. Bu uygulama ile kaliteli hizmet ve etkin bir sevk zinciri oluşturulması hedeflenmiş olup Sosyal Güvenlik Sistemi tek bir çatı altında toplanmıştır.

16 Kasım 2002 yılında açıklanan acil Eylem Planı kapsamında **“Herkesin Sağlık”** başlığı ile birtakım çalışmalar hedeflenmiştir:

- T.C Sağlık Bakanlığı’nın yeniden organize edilmesi,
- Sağlık kurumlarının tek bir çatı altında bir araya getirilmesi,
- Koruyucu hekimliğin yaygınlaştırılması,
- Genel Sağlık Sigortası’nın yaygınlaştırılması,
- Çocuk sağlığı ve anne sağlığına önem verilmesi,
- Aile hekimliği uygulamasına geçilmesi,
- Hastanelerin mali ve idari açıdan özerkliğe kavuşturulması,
- Öncelikli sağlık personelinin eksikliğini giderilmesi.

Hedeflenen bu çalışmalar 2003 yılından itibaren ülkemiz için dönüm noktası olarak kabul edilen **“Sağlıkta Dönüşüm Programı”** kapsamında Sağlık Bakanlığı tarafından uygulanmaya başlanmıştır.

3. Sağlıkta Dönüşüm Programı

Dünya Sağlık Örgütü “bir ülkenin sağlık sistemi, bireylerin sağlık hizmetine ihtiyaç duyduğunda yüksek kalitede tasarlanması gerektiğini savunmaktadır” diyerek sağlık sisteminin önemini vurgulamıştır. Cumhuriyet döneminden bugüne kadar uygulanan sağlık sistemi üzerinde yapılan iyileştirmeler yeni reform hareketlerinin oluşmasına yardımcı olmuştur.

Sağlık hizmet sunumu ve finansmanında Sağlık Bakanlığı ve uluslararası sağlık örgütlerinin öncülüğünde 2003 yılında yapılan en güncel sağlık reformu Sağlıkta Dönüşüm Programı olmuştur.

Sağlıkta Dönüşüm Programı ile sağlık hizmetlerinin hakkaniyete uygun, verimli ve etkili bir şekilde sunulması, finansmanının sağlanması ve organize edilmesi amaçlanmıştır. Sağlıkta Dönüşüm Programı ile ulusal ve uluslararası sermayenin sağlık hizmetlerinden daha fazla pay

alıp yelpazenin gelişmesi hedeflenmiştir.

Sağlık dönüşüm programının amacına ulaşıp ulaşmadığını değerlendirilmesi bazı performans değerlendirmeleriyle ölçülmektedir.

Sağlık göstergelerindeki iyileşmeler, vatandaşın finansal riskten koruma, vatandaşa verilen sağlık hizmetine karşılık memnuniyet düzeyi ve sağlık sisteminin finansal sürdürülebilirliği olarak dört başlıkta incelenmektedir. Sağlıkta dönüşüm programında politika oluşturulurken 8 tane temel ilke esas alınmaktadır.

Bunlar; insan merkezlilik, sürdürülebilirlik, sürekli kalite gelişimi, katılımcılık, uzlaşmacılık, gönüllük, güçler ayrılığı, hizmette rekabet ve desantralizasyon şeklindedir (**T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlıkta Dönüşüm Programı, 2003**).

3.1. Sağlıkta Dönüşüm Programının Gerekçeleri

Sağlıkta Dönüşüm Programı kapsamında birçok uygulama ve iyileştirme çalışmaları yapılmıştır.

Bu kapsamda; hasta hakları başta olmak üzere, bireylerin sağlık hizmetlerinden eşit bir şekilde faydalanma, kaliteli sağlık hizmet sunumu, anne ve çocuk sağlığı, aile hekimliği, hastane ve hasta yatak sayıları, sağlık personeli, koruyucu sağlık, kurumsal yapılanma, kaynakların etkili, verimli kullanımı ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele gibi pek çok alanda reform niteliğinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Sağlık Dönüşüm Programı hizmetten faydalanacak olan bireylerin ihtiyaç, talep ve beklentileri karşılamak esas olarak sunulmaması, sunulan hizmetin kaliteli ve verimli olmaması, sevk zincirinin etkin bir şekilde kullanılmaması, sağlık sisteminin devlet tarafından tekel hizmet sunumundan çıkarılması farklı hizmet sunucuların sisteme dahil edilmesi gerekliliği, kayıt dışı ödemelerin fazla olması, sağlık kaynaklarının verimsiz kullanılması, Genel Sağlık Sigortası'nın yaygınlaştırılması, nüfusun büyük bir bölümünün sağlık güvencesinin olmayışı, hastanelerin mali ve idari açıdan özerkliğe kavuşturulması gerekliliği gibi ihtiyaçlar doğrultusunda uygulama aşamasına getirilmiştir (**Soyer, 2009**).

3.2. Sağlıkta Dönüşüm Programının Uygulamaları

3.2.1. Aile Hekimliği

5258 sayılı Aile Hekimliği Pilot Uygulaması Hakkında Kanunu 24.11.2004 yılında yürürlüğe girmiştir. Sağlık hizmet sunumunda etkin bir sevk zinciri oluşturmak için aile hekimliği kapsamında birinci basamak hizmetlerin verimli bir şekilde kullanılması ön plandadır.

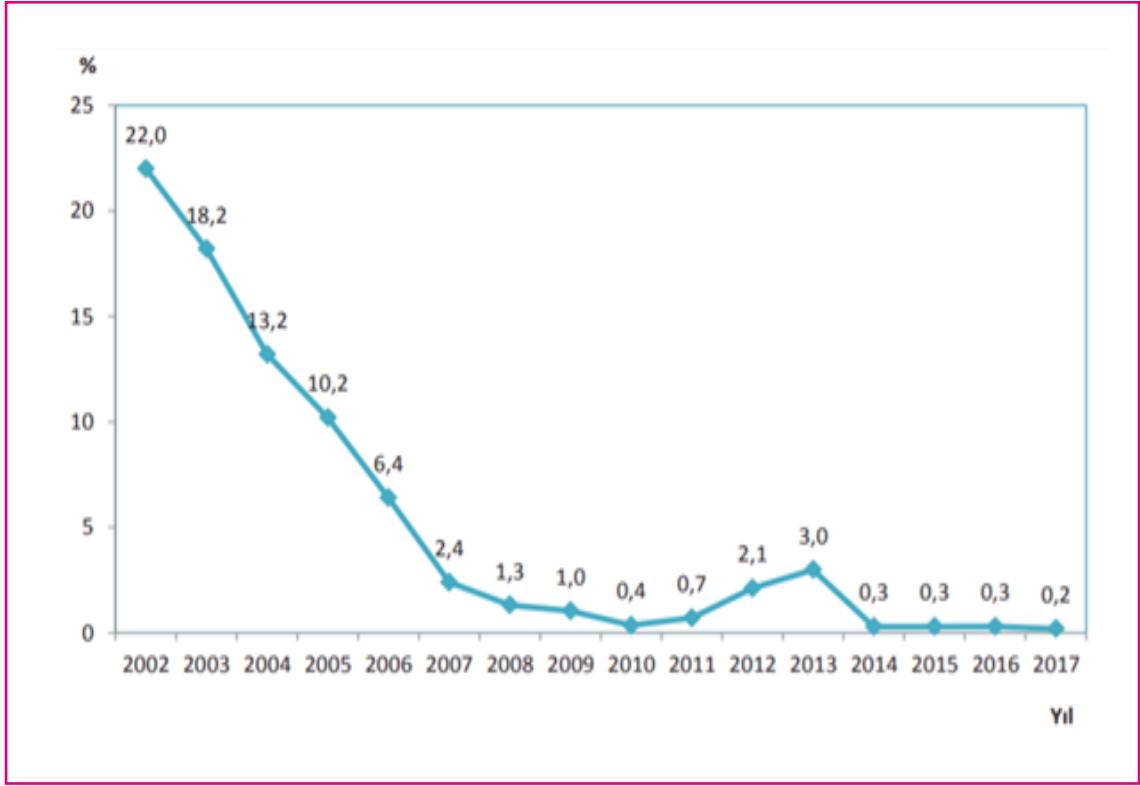
Çevre ve toplum sağlığına yönelik olan birinci basamak sağlık hizmetleri ise toplum sağlığı merkezleri tarafından yürütülmesi hedeflenmiştir.

Aile hekimliği ile birinci basamak sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, birey ihtiyaçları doğrultusunda koruyucu sağlık hizmetlerinden faydalanması, bireysel sağlık kayıtlarının tutulması ve bu hizmetlerden tüm bireylerin eşit olarak faydalanması amaçlanmıştır.

Aile hekimliği uygulaması, 2010 yılı itibarıyla tüm Türkiye'de uygulanmaya başlamıştır.

Şekil 1: Türkiye'de Yıllara Göre 1. Basamak Sevk Hızı

Kaynak: Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2017.

Şekilde üzerinde görüldüğü gibi aile hekimliği uygulamasının başlatılmasıyla ikinci basamak ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerine yönlendirilmeden hastaların taleplerine karşılık verildiği anlaşılmaktadır. Aile hekimliği uygulamasında karşılaşılan bazı olumsuz durumlar da söz konusu olmuştur. Aile hekimlerinin kişi sayısını arttırmaya yönelik diğer hekimlerle rekabet içine girmeleri ve bireylerin etik dışı olan tüm ihtiyaçlarının karşılanması noktasında hizmet sunmaları usulsüz bir uygulama olmasına yol açabileceği vurgulanmaktadır.

3.2.2. Genel Sağlık Sigortası

1946 yılından itibaren kurulması hedeflenen Genel Sağlık Sigorta yasası 2008 yılında yürürlüğe girmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesiyle **Emekli Sandığı**, **Bağ-Kur** ve **SSK**, Sosyal Güvenlik Kurumu tek bir çatı altında birleştirilmiştir (**Öztek, 2006**).

Genel sağlık sigortasıyla hedeflenen hizmetten faydalanan bireyleri tek bir sağlık sigortası adı altında toplamak, sağlık hizmetlerine erişimdeki eşitsizliği gidermek ve ülke kaynaklarının verimli kullanılmasını sağlamaktır.

Sağlıkta Dönüşüm Programı kapsamında eşitlik ilkesi ile kişilerin ödeme güçleri ile orantılı olacak şekilde bir sigorta modeli oluşturma yoluna gidilmiştir. Bireyler zorunlu Genel Sağlık Sigortası teminatına ilave olarak faydalanan istedikleri hizmetler için özel sağlık sigortası ile sağlık hizmeti alabileceklerdir.

3.2.3. Kamu Hastane Birlikleri

Sağlıkta Dönüşüm Programı kapsamında alınan en önemli kararlardan bir tanesi de 663 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Kamu Hastane Birlikleriyle tüm devlet hastaneleri Kamu Hastaneleri Birlikleri'ne bağlanmıştır. Bununla birlikte Sağlık Bakanlığı hizmet sunumundan uzaklaşmış olup politika belirleyen ve üreten, düzenleyici ve denetleyici bir yapıya dönüştürülmüştür **(Sağlık Bakanlığı, 2012)**.

Genel sekreterler tarafından yürütülen Kamu Hastane Birlikleri çok başlı yönetim hususunda başarılı olamadığı için 694 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile getirilen yeni düzenlemede kamu tüzel kişiliği bulunan Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu ve Kamu Hastane Birlikleri kapatılarak Bakanlık teşkilatı içinde Halk Sağlığı ve Kamu Hastaneleri Genel Müdürlük düzeyinde yeniden yapılandırılmıştır.

3.2.4. Performansa Dayalı Ücretlendirme

Performansa dayalı ücret planlarının istenilen düzeyde gerçekleştirilebilmesi için performansın rasyonel, adil ve objektif bir biçimde ölçülmesi gerekmektedir **(Erkan, 2011)**.

Sağlık Dönüşüm Programı ile başta hekimler olmak üzere diğer sağlık çalışanlarının da motivasyonunu arttırmak için performansa göre ek ödeme sistemi uygulamasına geçilmiştir. Bu uygulama sonucunda sağlık hizmetlerinde kalite ve hasta odaklılık ön plana çıkmıştır. Uygulamanın sağlık hizmetlerine en önemli katkısı tam zamanlı çalışan hekim sayısında artış olmasıdır. 2003 yılı başında kamu hastanelerinde tam zamanlı çalışan uzman hekim oranı %11 iken bu uygulamalar sayesinde oran %100'e ulaşmıştır **(Sağlık Bakanlığı, 2012)**.

Hekimlerin sunmuş oldukları hizmet başına ödeme almalarıyla beraber iş branşında rekabete ve kötü kullanımların artmasına sebep olacağı ön görülmüştür. Performansa dayalı ücretlendirme politikasının hekim odaklı olması ve ekip çalışmasıyla entegre olmaması eleştirilere sebep olmuştur.

4. Sonuç

Sağlık sistemindeki düzenlemeler, iyileştirmeler ve geliştirmeler sonucunda Sağlıkta Dönüşüm Programı sağlık sektöründe önemli bir reform hareketi olmuştur. Fakat sürekli gelişen teknoloji, değişen talepler, beklentiler ve koşulların değişkenliği reformların var olan koşullara göre yeniden düzenlenmesini ve sürdürülebilir olması gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Bu sebeple Sağlıkta Dönüşüm Programı var olan koşullara entegre bir şekilde uygulanması gereken bir sistem olması gerekmektedir.

Sağlıkta Dönüşüm Programı ile sağlık hizmetlerine ve ilaçlara erişim kolaylaşmıştır. Genel Sağlık Sigortası ile sağlık hizmetlerine erişimin adaletli olmasına ve tüm bireylerin ücretsiz olarak faydalanmasına katkı sağlamıştır.

Aile hekimliği uygulaması ile etkin bir sevk zinciri oluşturulması, birinci basamak sağlık hizmetleri ile bireylerin ihtiyaç duydukları sağlık hizmetlerinin karşılanması sağlanmıştır. Sağlık güvencesi olmayan bireylerin sağlık güvenceleri oluşturulmuştur. Aşılama ve hasta memnuniyet oranları artırılmış, kaliteli hizmet anlayışı hakim olmuştur.

Sonuç olarak ülkemizde sağlıkta reform hareketlerinde köklü değişikliklerin yaşandığı ve sağlık hizmetlerine doğrudan etkileri olduğu görülmektedir. Bu değişiklikler doğrultusunda bireylerin refah seviyelerinin yükseldiği, en temel hakkı olan sağlık hakkına erişimin kolaylaştığı görülmektedir. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinde etkili olan sağlık sisteminin sürekli geliştirilmesi, dönemin koşullarına göre revize edilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Altındağ, Ö., & Yıldız, A. (2020). Türkiye’de Sağlık Politikalarının Dönüşümü. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1), 157-184.

Akdur, R. (1999). Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılında Türkiye’de Sağlık Politikaları. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayını

Dirican, M. R. (1970). Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinin Örgütlenmesinin Kısa Tarihçesi. Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Bülteni, 2(7), 184-193.

Çavmak, Ş., & Çavmak, D. (2017). Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi ve Sağlıkta Dönüşüm Programı. Sağlık Yönetimi Dergisi, 1(1), 48-57.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2003). Sağlıkta Dönüşüm Programı.

Soyer, A. (2009). Sağlıkta Dönüşüm’ün Neresindeyiz? Bundan Sonra, Bizi Neler Bekliyor?

Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı Değerlendirme Raporu (2003-2011), (Ed.) Akdağ, R., Sağlık Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Erkan, A. (2011). Performansa Dayalı Ödeme: Sağlık Bakanlığı Uygulaması, Maliye Dergisi, 160, 423-438.

Öztek, Z. (2006). Sağlıkta Dönüşüm ve Aile Hekimliği. Toplum Hekimliği Bülteni, 25(2), 1-6.

İleri, H., Seçer, B., & Ertaş, H. (2016). Sağlık Politikası Kavramı ve Türkiye’de Sağlık Politikalarının İncelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, (12), 176-186.

ÇEVRE HUKUKUNUN NİTELİKLERİ VE TEMEL İLKELERİ

Mehmet Yasin
ERKAN*

Özet

Bu metinde çevre hukukunun tarihsel gelişimine katkısı olan konulara kısa bir giriş yapıp çevre hukukunun nitelikleri ve temel ilkeleri sistemli bir şekilde anlatılmıştır.

Çevre hukukunun kapsamlı bir şekilde anlaşılması ve mantığına hakim olunması adına öncelikle çevre hukukunun niteliklerinin ve temel ilkelerinin anlaşılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Çevre hukuku yeni bir alan olmasının yanı sıra düzenleyicilik, yasaklayıcılık ve evrensellik özelliklerine sahip disiplinler arası bir alandır.

Ayrıca, sürdürülebilir kalkınma anlayışı çerçevesinde, kirleten öder, ihtiyat, önleme, işbirliği, eşgüdüm, entegrasyon ve katılım gibi temel ilkelere sahiptir.

Giriş

İnsan yaşadığı çevreyi kendi eylemlerinin aşırılığı sonucu kendisi kirletmiş ve kirlenen çevre sonuçta yine kendini tehdit eder noktaya gelmiştir. İnsanların dünyada var olduğu ilk güne kadar götürülebilecek çevreyi kirletme sorunu günümüzde de devam etmektedir. Hatta günümüzde yaşanan hızlı gelişmelerle kirletme sorunu ivme kazanmıştır.

Klasik çevre sorunları olarak; hava, su, toprak ve gürültü kirliliği gibi sorunlar sayılabilir. Modern hayatın meydana getirdiği belirgin kirlilik ve sorunlar ise elektro manyetik kirlilik, radyo aktif kirlilik,

* Adıyaman Vali Yardımcısı.

nükleer kirlilik, kimyasal atıkların doğaya atılması sonucu doğan kirlilik ve baz istasyonlarının neden olduğu olumsuz dışsallıklar şeklinde özetlenebilir.

İnsanların çevre sorunları üzerinde düşünmeye başlaması ilk olarak sanayi devriminin etkileriyle birlikte 18. yüzyılda olmuştur.

Gelişmiş ülkeler çevre sorunlarının çözümüne yönelik girişimleri ciddi boyutlarda ele alarak, sorunları çözmek için önemli adımlar atmaya başlamıştır.¹

Buna rağmen Avrupa'da ilk olarak 1960'lı yıllarda klasik çevre sorunlarıyla ilgili yasal düzenlemeler yapılmıştır. Fakat yasal düzenleme yapılmasıyla sorunlar hemen çözülememiştir.

Toplumsal bilincin gelişmesi ve yeni yaptırımların uygulanmaya başlamasına rağmen sorunların azalarak devam ettiği görülmüştür. Türkiye'de ise ilk kez 1980'li yıllarda çevre ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır.

Tüm ülkelerde uzun bir süre, klasik çevre sorunlarının yerel düzeydeki düzenlemelerle giderilebileceği düşüncesi hâkimken 1970'li yılların başlarında ozon tabakasının zarar görmesinin tespit edilmesi sonucu ulusal ve uluslararası düzeyde yasal düzenlemeler yapılması gerektiği ortaya çıkmıştır.²

Ardından 1972 Stockholm Konferansı ile birlikte çevreyle ilgili düzenlemeler, uluslararası metinlere ve bildirilere konu olmaya başlamıştır.

Ülkemizde çevre sorunlarıyla ilgili yasal düzenlemeler yapılmasına rağmen etkisi ilk başlarda soyut kalmış ancak daha sonra atılan somut adımlarla etkili olmaya başlamıştır.

Örneğin çevre hukukunun temel ilkelerinden olan '**önleme ilkesi**' kavramı, **ÇED (Çevresel Etki Değerlendirmesi)** uygulamasıyla 1980'lerden sonra somut ve etkili bir hale gelmiştir. 2872 sayılı Çevre Kanunu çerçeve niteliğinde önemli mevzuatlar ortaya koymuştur.

Türkiye'de önemli mevzuatların hazırlandığı bir gerçektir fakat uygulamaya geçirmede sorunlar yaşanması nedeniyle çevre sorunları devam etmiştir.

Çıkarılan kanunlar ve mevzuatlar sonrası vatandaşların bilinçlendirilmesine önem verilmesi gerekirken sadece cezaların konulması yöntemiyle yetinilmiş ve böyle etkinlik sağlanmaya çalışılmıştır.³ Fakat bu da beklenen neticeyi vermemiştir.

Çevre hukukunun merkezinde bulunan "**çevre hakkı**"na, çevre ile ilgili uluslararası hukuksal gelişmeler sonucu birçok ülkenin anayasasında doğrudan yer verilmiştir. Örneğin Türkiye'de de çevre hakkı Anayasa'da düzenlenmiştir. Temel insan haklarından biridir.

Uluslararası literatürde insan haklarının kuşaklara ayrılması bağlamında çevre hakkına bakıldığında onun üçüncü kuşak haklar arasında yer aldığı görülmektedir. Fransız İhtilali'nden sonra popülerlik kazanan ve günümüze kadar gelen haklardan olan "**temel hak ve özgürlükler**" birinci kuşakta yer alırken, "**sosyal ve ekonomik haklar**" ikinci kuşakta yer almakta, "**dayanışma hakları**" olarak bilinen haklar ise üçüncü kuşakta yer almaktadır.

1) Kemal Görmez, *Çevre Sorunları, Geliştirilmiş 2. Basım, Mart 2010, s. 185.*

2) İhsan Keleş, *2014-2015 öğretim dönemi Çevre Hukuku ders notları.*

3) "2872 Sayılı Çevre Kanunu Uyarınca Verilecek İdari Para Cezaları", <http://www.kontder.org.tr/2872-sayili-cevre-kanunu-uyarinca-verilecek-idari-para-cezolari.html>, Erişim Tarihi: 7.4.2015.

Birinci ve ikinci kuşak haklar bir otoriteye ve yürütme gücüne karşı verilen mücadele sonucu elde edilmiştir.

Üçüncü kuşak haklar ise bir otoriteye karşı mücadele sonucu değil, birlikte çalışmayla ve dayanışmayla elde edilmiştir.

Çevre Hukukunun Nitelikleri

Çevre hukukunun nitelikleri beş maddede özetlenebilir. Bunlar yapısının nasıl olduğunu belirten belirgin özelliklerdir.

Kısaca “**Çevre Hukuku**”; *yeni bir alan olması* yanı sıra *düzenleyicilik*, *yasaklayıcılık*, *evrensellik* ve *disiplinler arası olması* niteliklerine sahiptir.

1. Yeni Bir Alan Olması: Çevre hukuku bugün bildiğimiz niteliklerine tarihsel bir değişim geçirerek erişmiştir. Özellikle 1970’li yıllardan itibaren gelişme göstermiştir. Sanayi devriminden önce çevreye yönelik düzenlemeler mevcut olsa da bunlar sistematik değildir. Ancak 18. yüzyıl içerisinde Sanayi Devrimi’nin çevreye verdiği büyük zararlar dolayısıyla çevre sağlığına yönelik düzenlemeler, hukuksal boyutta ve sistematik bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır. Çevre hukukunun bağımsız bir alan olarak ortaya çıkması 1972 yılında yapılan Stockholm Konferansı sonrasına denk gelmektedir. Hukuksal alandaki gelişmelere destek vermesi açısından, Birleşmiş Milletler düzeyindeki gelişmelerin etkili olduğu açıktır. Esasında genel olarak Batı’da, özel olarak da Avrupa’da çevre ile ilgili gelişmelerin geçmişi 1960’lı ve 1970’li yıllara dayanmaktadır. Dolayısıyla bu durum “Çevre Hukuku”nun yeni bir alan olduğunu göstermektedir. Türkiye’de ise daha da genç bir hukuk dalıdır. Türkiye’de çevre hukukuna ilgi, Avrupa’dan on-on beş yıl sonra oluşmaya başlamıştır.

2. Düzenleyicilik: Çevre hukukunun amacı, çevreyi hukuksal düzenlemeler yaparak hukuk kuralları çerçevesinde korumaktır. Çevre hukuku bu amacına yönelik olarak hukuksal zemin içerisinde kapsayıcı düzenlemeler yaparak kişilere ve kurumlara sınırlamalar getirebilmektedir. Ayrıca çevre sorunlarının çözümünde kullanılmak üzere yasal yollar oluşturmaktadır.

3. Yasaklayıcılık: Çevre hukuku yasaklayıcılık niteliği gereği çevreye zarar veren kişi, kurum, kuruluş ve faaliyetleri yasaklar ve bunlara müeyyide uygulama hakkını saklı tutar. Gerektiğinde çevreye zarar veren faaliyetler ve kişiler cezalandırılır. Bu şekilde çevreye yönelik negatif dışsallıkların ve zararların önüne geçilmeye çalışılır.

4. Evrensellik: Çevre hukuku, çevre sorunlarının lokal zararlarının küreselleşmeyle eş zamanlı olarak global boyutlara ulaşması dolayısıyla evrensel hukuki gelişmelere duyarsız kalamayarak “evrensel” bir yaklaşım benimsemiştir. Çevre sorunlarıyla mücadelede en başarılı performans, uluslararası örgütlerle işbirliği yapılarak ve vatandaşların çevre duyarlılığı artırılarak gösterilebilir.

5. Disiplinler Arası Olması: Çevre hukuku, diğer disiplinlerden faydalanmakta ve onlarla aktif bir etkileşim içerisinde bulunmaktadır. Çevre hukukunun bağlantı içinde olduğu hukuk dalları; Anayasa hukuku, idare hukuku, özel hukuk, ceza hukuku ve medeni hukuk gibi hukuk dallarıdır. Ayrıca ekoloji başta olmak üzere, ekonomi, biyoloji ve kimya gibi bilim dallarıyla da bağlantı içindedir. Çevre hukuku normları hazırlanırken farklı bilim dallarının sağladığı verilerden yararlanılmaktadır.

Esasında çevre hukukunun en geniş kapsamlı ilişkisi ekolojyledir. Yakın ilişki dolayısıyla çevre

hukuku, “**ekolojik hukuk**” olarak da adlandırılmaktadır. Ekolojinin sahip olduğu yaklaşım ve ilkeler, çevre hukukuna da yansımış ve onu yönlendirmiştir.

Çevre Hukukunun Temel İlkeleri

Çevre hukukuna temel oluşturan ilkeler, kendi içerisinde bir bütünlüğü olan ve birbirini tamamlayan özelliklere sahip olarak, çevre hukukunun bağımsız bir dal olma noktasına ulaşmasına önemli katkılar sağlamıştır.

Çevre hukukunun temel ilkeleri kısaca; *sürdürülebilir kalkınma, kirleten öder, ihtiyat, önleme, işbirliği ve eşgüdüm, entegrasyon ve katılım ilkesi* dir.⁴

1) Sürdürülebilir Kalkınma: Sürdürülebilir kalkınma geleneksel kalkınma yöntemlerine tepki olarak ortaya çıkan bir ilkedir. Çevre ve doğayla barışık bir kalkınma modelini içerir. Kalkınma planları hazırlanırken ve uygulanırken sadece bugünün ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulmasını doğaya zarar veren bir yöntem olarak değerlendirip gelecek nesillerin de gereksinim ve ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulmasını ve doğaya zarar verilmemesini vurgular. Enerji kaynakları oluşturulurken petrol gibi yenilenemeyen kaynaklar yerine yenilenebilir enerji kaynaklarının tercih edilmesi gerektiğini, bunun hem bugün hem de gelecek için daha yararlı olacağını söyler.

Gelişmiş ülkelerin mensupları, gelişmekte olan ülkelerin, kalkınmayı sağlamaya çalışırken doğaya verdikleri zararı göz ardı etmekte olduklarını söylemişlerdir. Bu kapsamda birçok platformda; doğadaki dengenin korunabilmesi için önlemler alınması gerekliliğinden bahsedilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma, uluslararası metinlerde ilk olarak Birleşmiş Milletler önderliğinde hazırlanmış olan ‘Ortak Geleceğimiz’ adlı rapordaki düzenlemelerden “sürdürülebilir kalkınma modeli” içerisinde yer almıştır. Ortak Geleceğimiz raporunda yer alan düzenlemeler Rio konferansına kadar yürürlükte kalmıştır. Sürdürülebilir kalkınma, en çok 1992 Rio Konferansı sonrası ses getirmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi, uluslararası, merkezi ve yerel yönetimlerin görevleri çerçevesinde isabetli politikalar seçmesine ve uygulamasına bağlıdır.

2) Kirleten Öder İlkesi: Çevreyi kirleten ve çevreye zarar veren kişi, kurum ve kuruluşlara neden oldukları kirlilik ve zararlarla mücadele noktasında çıkan bedellerin ödettirilmesini amaçlar. Bu ilke ilk kez 1972 yılında **OECD** tarafından ileri sürülerek çevresel zararların önlenmesi planlanmıştır. Kirleten öder ilkesinin uygulaması, ‘**zararın bedelini öderim ve doğal olarak istediğim şekilde çevreyi kirletirim**’ şeklinde yorumlanırsa bu büyük bir hata olacaktır. Kimse kirletme hakkını satın alamaz. Kirleten öder ilkesi, çevreyi kirleteceklerin faaliyetleri öncesi olası zararları tespit edecek yöntemler bularak, söz konusu zarar verici fiillere başlanmamasını teşvik etmeyi öngörür. Kirleten öder ilkesinin tam karşısı ise çevresel kirlilikle mücadelenin bedellerinin topluma ödettirilmesidir. Kirleten öder ilkesi ‘**kirletenin kim olduğunun tespiti**’, ‘**zararın hangi boyutlarda olduğunun tespiti**’ ve ‘**zararla mücadelenin bedelinin tespiti**’ gibi unsurları içinde barındırır.

4) Kemal Gözler, Çevre Hukuku Dersi ders planı, <http://www.anayasa.gen.tr/law315-plan.htm>, Erişim Tarihi: 7.4.2015.

3) İhtiyat İlkesi: İhtiyat ilkesinin uygulanabilmesi için temel gereklilik bilimsel bir belirsizliğin ve zarar riskinin mevcut olmasıdır. Bu ilke, bir faaliyetin çevreye olumsuz etkilerinin olabileceği durumlarda ya da ihtiyat ve risk arasında tercih yapılmasını gerektiren durumlar oluştuğunda devreye girerek, karar verecek olanları ihtiyatın tercih edilmesine yönlendirir. Çevresel risk taşıyan organizasyonların çevresel zararlar doğurduktan sonra geri dönülemez sonuçları olacağını belirterek olası zararların önüne geçmeyi amaçlamaktadır.

İhtiyat ilkesini uygulama yolları:

- a) Hareketsizlik ve yasaklama
- b) Sıkı koşullara bağlanmış izin sistemi
- c) İspat yükünün tersine çevrilmesi

4) Önleme İlkesi: Önleme ilkesi kısaca; bir zararın sonradan giderilmeye çalışılması yerine **“doğal olan çevrenin korunması daha iyidir ve daha kolaydır”** mantalitesiyle açıklanabilir. Önleme ilkesi zararlar ortaya çıktıktan sonra durumun daha kötüye gitmesini önlemeyi değil, daha zarar ortaya çıkmadan proaktif olarak zararlı faaliyeti önlemeyi amaçlar. Önleme ilkesi, çevre hukukunun ilk sırada gelen ilkesi değildir fakat en önemli ve hakim ilkesidir.⁵ Önleme ilkesi, ihtiyat ilkesinden önde gelmektedir. Fakat önleme ilkesi, ihtiyat ilkesinden daha az etkilidir. Önleme, zararın ve tehlikenin ortaya çıkma ihtimali noktasında kendine uygulama alanı bulur ama ihtiyat ilkesi için potansiyel bir durumun tespit edilmesi onun uygulanması için yeterlidir. Önleme ilkesine ekonomik açıdan bakıldığında; bu ilke doğrultusunda hareket edildiğinde ortaya çıkan masrafların ileride ortaya çıkan zararların giderilmesinde oluşan maliyetten daha az olduğu görülmektedir.

Dolayısıyla ilkenin uygulanması uzun vadede ekonomik açıdan daha yararlıdır. ‘ÇED’, ‘planlamalar’, ‘yasaklamalar’, ‘en gelişmiş teknolojilerin kullanılması zorunluluğu’ ve ‘izin sistemi’ gibi araçların, önleme ilkesinin hayata geçirilmesi noktasında özel bir ağırlığı olduğu söylenebilir.

Önleme ilkesi, ulusal ve uluslararası metinlerde yer almıştır. Avrupa Birliği’nin hazırladığı bütün çevre eylem planlarında önleme ilkesine rastlanılır.

5) İşbirliği ve Eşgüdüm İlkeleri: Bu ilkeler karar alma süreçlerine en erken zamanda dahil olunması şeklinde tezahür eder. Karşılıklı görüş alışverişinde bulunarak ve bilgi paylaşımını artırarak çevre sorunlarının çözümünde ortak çaba göstermeyi gerektirir.

6) Entegrasyon İlkesi: Entegrasyon ilkesi aynı zamanda bütünleyicilik ilkesi olarak da adlandırılmaktadır. Çevre sorunlarına ve çevrenin korunması amacına daha büyük bir açıdan bakılmasına ve daha kapsayıcı yaklaşılmasına duyulan ihtiyacı karşılamak adına ortaya konulan bir ilkedir. Buna göre entegrasyon ilkesinin kapsamını, çevrenin korunması hedefinin, tüm plan, mevzuat, politika oluşturma aşamalarında ve genel çerçevede bütün faaliyetlerde dikkate alınması ve bunlara entegre edilmesi şeklinde açıklayabiliriz. Bu ilkenin temel amacı, çevrenin korunması amacının, önemli bağlayıcı çalışmalarda es geçilmeyecek bir konu olarak kabul edilmesi ve çevrenin korunması amacının bütün önemli çalışmalara entegre edilmesidir. Entegrasyon ilkesinin önemi ve kapsamı, beş yıllık kalkınma planlarında ve Türkiye’ye yönelik ilerleme raporlarında

5) İhsan Keleş, 2014-2015 öğretim dönemi Çevre Hukuku ders notları.

belirtilmiştir. Eskiden ulusal düzeyde ele alınan çevre sorunları artık günümüzde sorunun büyüklüğünün kapsamının farkına varılması doğrultusunda uluslararası düzeyde ele alınmaktadır. Görülen şudur ki, çevresel sorunların çözümüne yönelik çalışmalarda bölgesel oluşumlar yetersizdir. Dolayısıyla sorunların çözümü noktasında işbirliği ve koordinasyonun yanında program, plan, politika ve hukuksal metinlerin entegrasyonunun da önemi açıktır ve bu uluslararası düzeyde vurgulanmaktadır. Entegrasyon ilkesi, sürdürülebilir kalkınma ile ilişkilidir. Entegrasyon ilkesi de sürdürülebilir kalkınma gibi devamlılığı gerektirmektedir.

7) Katılım İlkesi: Katılım ilkesi, bireylerin kendi yaşam alanlarını ilgilendiren çevresel yönetim süreçlerine dahil olmalarını öngörmektedir. Başka bir deyişle, vatandaşların planlama ve karar alma aşamalarına katılmalarını ve etki etmelerini içermektedir. Böylece bireylerin çevreleriyle ilgili faaliyetleri yönlendirmeleri öngörülmektedir. İnsanlar doğal olarak kendi çevrelerinin en güzel şekilde olmalarını istemektedirler. Bu doğrultuda en doğru ve faydalı kararların alınması için çaba gösterecekleri düşünülmektedir.

Katılım kelime anlamı olarak; “**katılma işi**” ve “**iştirak**” anlamlarına gelmektedir.

Bir süreç ya da bir durum içinde, istençli ve eylemli olarak bir işi üstlenme ya da bir olayda etkin olmadır⁶.

Katılım ilkesi kapsamında katılım; “**çevre sorunsalında bireylerin, planlama ve karar alım, uygulama, kontrol ve denetim süreçlerinde aktif rol alması**” şeklinde tanımlanabilir.

Katılım ilkesinin hayata geçirilmesi; halkın çevresel konularda karar almaya katılımını sağlamakla ve bilgi edinme ve başvuru haklarının kullanılması önündeki engellerin kaldırılmasıyla mümkündür. Ayrıca dilekçe hakkının kullanılması da bu çerçevede etkilidir. Katılım ilkesinin hayata geçirilmesi ve devamlılığının muhafazası için, kişilerin haklarının bilincinde olarak bu haklarını aktif olarak kullanmaları gerekmektedir.

6) Büyük Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5568fbfe379d64.64928647, Erişim Tarihi: 30.5.2015.

TÜRKİYE'DEKİ İLK KOOPERATİFLEŞME AFYONKARAHİSAR YARDIM VE TASARRUF SANDIĞI

İrfan Ünver
NASRATTINOĞLU*

Afyonkarahisar, çok değerli valiler tarafından yönetildi. Bunlar arasında, Fahrettin Kiper'in, önemli bir yeri vardır. Cumhuriyetimizin ilk yıllarında Afyonkarahisar'da göreve başlamış olan bu değerli vali, şehir merkeziyle birlikte çevre kasaba ve köylere de el uzatmış ve önemli hizmetlere imza atmıştır.

Afyonkarahisar'a yaptığı çok önemli ve değerli katkılardan dolayı, Afyonkarahisar Belediyesi, Vali Kiper'e, **"Fahri Hemşehrilik"** payesi verdi. Bu değerli yönetici, 1945 yılında, **"Afyonkarahisar Valilik Notlarından Birkaç Hatıra"** başlığı ile, ilimizde yaptığı çalışmalarından bazılarını yayımladı. Ben bu yazıda, onun anılarında yer alan, Karınca okurlarını ilgilendireceğini tahmin ettiğim bir konu üzerinde duracağım. Vali Kiper hatıratına şöyle başlamaktadır:

"Afyonkarahisar ili halkını iyi tanıdığım ve sevdiğim için 22 Aralık 1927'den 10 Ekim 1931 tarihine kadar süren valilik hatıralarımdan başlıcalarını yazarak duygularımı bildirmeği gönlüm istedi.

...Bir ilde devleti temsil eden valinin yalnız kanun ve adalet yolunda iş görmesi kesin olarak kabul edilmelidir. Halkın çeşitli ihtiyaç ve işlerini karşılayacak çapta geniş ve dallı budaklı görevler kanunlarda yazılıdır.

...Halkın temiz Türk huyu, parlak Türk görüşü benimle beraber oldu ve elimi tuttu. Söz sırası gelmişken Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün değerli bir armağanını anmama müsaadenizi rica ederim:

"Afyon Karahisar Türk Ocağı azasıyla bugün müşerref oldum; ocakta geçen dakikalar birbirimizi anlamak ve dinlemek için güzel vesileler bahsetti. Çok memnunum. Bilhassa Karahisar halkının, gençliğinin, münevverânının kıymetli tahassüsleri, hakimiyeti milliyenin

***Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Kurucu Üyesi ve KOOP-KUR Üyesi**

muhafazasındaki katî azimlerini kendi heyecanlı lisanlarından işitmek benim için pek çok inşirah ve itminanı mucip olmuştur. Karahisarsahip halkı cidden memleketlerine, millî mefkûreye sahiptirler. Karahisar mevkiî mühimminin icap ettirdiği bütün inkişafılara mazhar olacaktır. Çünkü burada yanan ocak, Türk'ün en temiz kalbinden feyz alıyor. 24 Mart 1339”

Vali Kiper sonra, Afyonkarahisar ili sınırları içerisinde kurup, uygulamaya koyduğu, bir kooperasyon olayını anlatıyor. Bana göre, Türkiye'deki ilk kooperatifleşme diyebileceğimiz olayı, onun kalemiyle sunuyorum:

Yardım ve Tasarruf Sandığı

“Bütün dileklerimizizin yerine getirilebilmesinin, iktisadiyatımızın yükselmesine bağlı olduğu kanaatindeyim. Bunun için 1928 yılı başlangıcında ‘**Afyon Karahisar Vilâyeti Köyleri Yardım ve Tasarruf Sandığı**’nı kurdum. Sandığın göreceği işler;

- 1.Çiftçiye ödünç para vermek,
- 2.Peşin para ile veya veresiye damızlık çift hayvanı, çift düzeni ve fidan vermek,
- 3.Çift âlâtı depoları açmak ve açılmasına yardım etmek,
- 4.Çiftçi mallarını istekli yerlere yollamak ve satmak,
- 5.Antrepolar açarak çiftçinin getireceği malları almak, saklamak ve bunlara karşı para vermek.
- 6.Köylerde mıntaka mıntaka bilgili memurlar bulundurarak çiftçiliğin yeni usullerini köylüye öğretmek, Sandık talimatının 14 ncü maddede yazılı köy tarlalarını nümune tarlası olacak bir vaziyette işletmek, bağcılığın, meyvacılığın, hayvan besleme ve yetiştirilmesinin ilerlemesine çalışmak,
- 7.Çayırıklar yetiştirmek ve münasip göreceği yerlerdeki bataklıkları usulüne tevfiikan kurutarak, kurutacağı yerleri kullanmak veya köylüye satmak,
- 8.Köylüye sık sık piyasayı bildirmek,
- 9.Çiftçiye yarayan mahsulât, mamulât, âlât ve hayvan sergileri açmak,
- 10.Lazım olan köylerde kinin gibi basit ilaçlar bulundurmak, sağlığa yardım etmek,
- 11.Çiftçilik ve çiftçilikle beraber giden işler için mektep ve müessese açmak ve açılmasına yardım etmek ve yabancı memleketlere veya memleketimizin yüksek mekteplerine bu işler için talebe göndermek,
- 12.Sulardan istifade etmek,
- 13.Vilayette semt semt tetkikat yaptırarak hangi cihetlerde ve köylerde ne yapılması lazım geleceği bilinerek her vakit için yolunda yürünecek program hazırlamak ve gerek bu hususta gerek diğer işler icabına göre Türk veya ecnebi mütehassıs kullanmak, velhâsıl yukarıda yazılan çiftçiliğe yakışır işlere en lüzumlularından başlayarak;

‘Ziraatın artması ve ilerlemesi’ ve ‘Çiftçi sermayesinin korunması ve çoğalması’ için vilayete düşen hizmetleri kolaylaştırmak ve genişletmektir.

Bizim memleketimizde köylü borçlu olmazsa; çiftçi, tarlası, tohumu olursa üç sene içinde **-zengin olmasa bile-** hâl ve vakti yerinde denilen duruma gelir. Köylü borçlu kaldıkça kendisini toparlayamaz, iki yakası bir araya gelmez. Çünkü bolluk senelerinde elde ettiği kümeli mahsulün bedeli darlık zamanında, pahalıya malettiği az mahsulü karşılayamıyor.

Köylünün kendisini düşünebilmesi, çocuğunu okula yollaması, sıhhatli olması, gürbüz evlat yetiştirmesi, iyi hayvan beslemesi, iyi ziraat yapması, köylerin düzeltilmesi, yolların yapılması gibi her işin başı köylümüzün paralı olmasıdır. İhtiyaç hiçbir şeye aman vermez, yoksuzluk ne sıhhatte baktırır, ne de doktorun verdiği ilacı yaptırır. Bunun için en önce elden geldiği kadar yoksuzluğu ortadan kaldıracak tedbirleri sağlayacak kabiliyetleri uyandırmak ve artırmak lazımdır ki kabiliyetleri doğuran ve artıran en önemli çarelerin başında 'Köy Tasarruf ve Yardım Sandıkları', 'Kooperatifler' kurarak yardıma koşmak gelir. Köylümüzün yaşayışı, çalışıp çabalayışı ile çok yakından ve çok sıkı uğraşmak icap eder.

Afyon Karahisar Vilayeti Köyleri Yardım ve Tasarruf Sandığının temeli, her köyün kendi bünyesine uygun ve orta malı olarak ayırdığı tarlaların imece yolunda işlenmesiyle kurulmuştur. Tarlaların gelirleri Sandığın sermayesini yoktan çıkarmış ve seneden seneye artırmıştır. Köylülerimizin sandık tarlasını el birliğiyle her sene tavandı özenerek işlemeğe alışması, belli belirsiz her aykırılığa karşı kendisini kayırması, ileriye düşünmesi 'görmesi ve ona göre tetik davranması' demektir ki böyle düşünen ve yürüyen bir milletin yükseldikçe yükseleceği besbellidir..."

Vali Fahrettin Kiper, hatıratının devamında, başta Afyonkarahisar merkezine bağlı köyler olmak üzere, Şuhut, Sincanlı (Sinanpaşa), Sandıklı, Dinar, Bolvadin, Aziziye (Emirdağ) ilçelerinin ne miktarda tarım ürünü üretmiş olduklarını artan rakamlarla vermekte ve devamında şöyle yazmaktadır:

"...Yardım Sandığının daha ilk kuruluş yıllarında Vilayette sağladığı iki hizmeti göstermekle iyi işletilen sosyal kurullardan neler beklenilebileceğini dikkatinize arz ederim.

- 1.1929 senesinde Orta Anadolu'da kuraklık olmuştu. Afyon Vilayetinde de yiyecek ve tohum daralmıştı. Hayvanlar ne beslenebiliyor, ne de para ediyordu. Aziziye (Emirdağ), Bolvadin, Dinar, Dazkırı, Sandıklı ile Merkezin dağ köyleri halkı bunalmıştı. Lağarlaştan öküzler araba çekemez olmuştu. Hayvan telefâtı artmıştı. İnsanlar arasında da ölümler başlamıştı. Köy Yardım Sandığı parası kara gün dostu oldu, imdada yetişti. Trakya buğday ve arpa stoklarından mühim miktarı hemen ve başka taraflara dağıtılmadan satın alındı. Haydarpaşa, İzmir yollarıyla vagonlar dolusu Vilayetimiz istasyonlarına indirildi. Kadın erkek köylümüzün arabalarıyla gece gündüz demeden bunları katar katar taşınması bir âlemdi. Cenabıhakkı hümdüsenâ olsun; afet böylece önlendi. Getirilen zahirenin arı cinsleri tohumluğa ayrıldığı için Aziziye kazası gibi bazı yerlerde tohumlar islah edilmiş oldu. Şerden hayır doğdu...
2. Köy Yardım Sandığının göze çarpan ikinci hizmetine gelince: Bu birincisi kadar geniş değilse de, yine dikkate değer...9 Ağustos 1929'da Çobanlar Köyüne gitmiştim. Önünden şimendifer geçen bir köy Merkez kazasının en büyük köyüdür, ahalisi de söz dinler, çalışkan kişilerdir. Arazileri az geldiğinden sınırlarına bitişik olan Işılan Çiftliğini maliyeden satın almışlarsa da borçlarının taksitlerini veremediklerinden malları haczedilmek tehlikesinde ve kendileri üzüntü içinde idiler. Muhtar Hacı Mustafa Ağa ve köy ileri gelenlerinden Molla İbrahim'le görüşüldü. Yardım Sandığı usulüyle 1000 dönüm kadar yerin ekilerek mahsulü tutarının Çobanlar Köyü namına çiftlik borçlarına yatırılması uygun görüldü ve böylece yapıldı. Şimdi bu köy arazisiyle övünebilir.

Afyon'dan ayrıldığım zaman sınama basamaklarını aşmış, düzenini almış, ana parasını kazanmış

olan Yardım Sandığı'nda anbarlarla köy tarlalarından başka 200.000 liradan fazla para bırakmıştım.

İsminde yardım ve tasarruf vasıflarını taşıyan sandık, bütün işlerini tasarruf yolunda yürütmüştür. Bütün ilgililer canla başla çalışmışlardır. Kaymakamlıkların, Nahiye Müdürlerinin, Köy Muhtarlarının, Jandarma ve Ziraat mensuplarının gösterdikleri faaliyeti ve Vilayet Encümen Azası arkadaşlarımin hiçbir vakit esirgemedikleri muaveneti unutmaklığım mümkün değildir. Kendilerine ne kadar teşekkür etsem yeridir ve azdır.

Vilayetin 500 kadar köyünde tarlalar bulunması, alınması, sürülmesi, bunların nadası, ekilmesi, biçilmesi, harmanı, zahirelerin taşınması, saklanması, satılması gibi ateşli ve sürekli çalışma isteyen köklü bir olayın ancak el birliğiyle başarılabileceğinde şüphe yoktur... “

(Vali Kiper, hatıratının devamında bağ, bahçe ve fidanlık konusunu anlatmaktadır)

“...Vilayet arazisinin yüksek kabiliyetine karşı meyvacılık yok denilecek haldeydi. Düşük kalitedeki yerli bağlar ise floksra korkusundan tehlikeli durumda bulunuyordu. Afyon'da ileri gelen zevatın aşılı ağaçlı ev ve bağ bahçeleri vardı. Kazaların durumu da aşağı yukarı böyle idi.

...Sandıklı şosası üzerinde bulunan bir tarladan işe başlandı; etrafı satın alındı, yüz dönümlük fidanlık kuruldu. 1928 senesinde faaliyete geçirildi. Fidanlık yerinin seçilmesinde o civardaki Erkmen, Çakır, İnâs gibi köyler halkının meyve ve bağcılıktaki alışkanlıklarının düşman tarafından Milli Mücadelede tamamen mahvedilmiş olması ve kendi arazileri olmadığından, Afyonluların yerlerinde ziraat yapmakta bulunmaları gibi düşüncelerin yeri vardı. Nasıl ki bu köyler halkından çokları fidanlıkta amelelik yapmışlar, kendileri için bolca fidan ve çubuk almışlar ve bu yüzden bir derece ilerlemişlerdir. İçlerinden iyi bahçıvanlar da yetişmiştir. Şu kadar ki fidanlık kurulan arazinin suyu yoktu. Dereden santrifuj tulumbayla çıkarılan su yetmiyordu. Bir taraftan akarsu getirilmesine, diğer taraftan da büyük çapta kuyu açılmasına kalkışıldı ve çok uğraşıldı.

Gecik Hamamı ve Fidanlık

Afyon'dan 12 km. kadar uzaklıkta ve fidanlığın önünden geçen Kütahya şosası üzerinde olan Gecik (Gecek) hamamındaki arazide fidanlığın bir şubesi haline konulmuştu. Afyon'dan Gecik hamamına ilk 20 Ocak 1928'de gittim.

Otel bir sene evvel yapıldığı halde duvarları çatlamış, dairelerinin sıvaları bozulmuş, hamamın damı akıyordu. Hamama geçit veren köprü haraptı. Önündeki geniş arazi bataklıktı. Şosa ve köprüler yeniden yapıldı. Hamamın önü bahçe haline getirildi, yıkılma tehlikesi gösteren otel 11 oda ilavesiyle tamir edildi. Bataklık kurutuldu. İstanbul'dan getirilen çeşitli 10.000 ağaç dikildi.

Kavaklık ve 400 fidanlı cevizlik korusu kuruldu. Dikkate değer olduğu için yazıyorum: Çok elverişli arazisi olan Sincanlı Nahiyesinde bile ceviz ağacı görmemişim. Ceviz dikenin ocağı sönermiş diye bir itikadın bozulması lazımdı. Edirne fidanlığında bulunduğunu bildiğim ceviz fidanlarından göndermesini, Vali arkadaşım rahmetli Emin Arda'dan rica ettim, gönderdi. İşte Gecik hamamına ve Sincanlı köylerinin bazılarına diktirdiğim ceviz fidanları bunlardandır. Üretildi mi? Bırakıldı mı? Bilmiyorum. Ceviz meyvası kuvvetli gıdası bakımından ne kadar önemli ise ağacı da memleket içinde ve dışında doğramacılık sanatı bakımından o kadar değerlidir. Ceviz ağacı yetiştirilmesine bunun için ehemmiyet vermişim.

İki senelik bir çalışma neticesinde Gecik (Gecek) Hamamı Afyon'un en güzel mesiresi olmuştur. Böyle iken oranın işleri bitmiş değildi. İşlenecek hayli işler kalmıştı: Derenin, hamamın önünden geçen kısmını küçük kaskatlar hasıl edecek surette böldürerek ve altını, ince çakıllarla suyu berrak

gösterecek hale koyarak, spora elverişli yüzme havuzları vücuda getirmek arzusundaydım.

Gazlıgöl hamamında hiçbir ağaç yoktu. Her taraf killi topraklı, ağaçlandırılması için hayli çalışılmıştır...”

Vali Kiper’in sözünü ettiği Gecek ve Gazlıgöl köyleri, bugün Afyonkarahisar termal turizminin en önemli mekânları olup, bölgede 5 yıldızlı termal oteller yükselmektedir...Değerli vali daha sonra bugün artık, şehir hudutları içerisinde gelişmiş bir semt olarak yer almış olan Erkmen’le ilgili anılarına temas etmektedir.

“...**Erkmen** köyündeki (*bu köy bugün şehrin orta yerinde kalmış olan bir mahalledir ve Belediye teşkilatı vardır*) kestaneliğin korunup canlanması yoluna gidilmiştir. Kadınana su deposunun bulunduğu Afyon kentinin yaslandığı geniş yamaçta iki tek çam ağacı vardı. Burasının da ağaçlandırılması, yeşillendirilmesi göz önüne alınarak on dönüm kadar yerine diktirilen bademler yetişmeğe başlamıştı. Bu başlangıcın Belediye Başkanlığınca benden sonra arkasının arandığını ve genişletildiğini ve şimdiki güzel duruma getirildiğini görmekle derin haz duymaktayım. İlgilileri kutlarım.

Kısaca diyebilirim ki: Kasaba ve köylerde büyüklü ve küçüklü kurdurulan bahçeler; yol kenarlarına, bekleme kulübeleri yanlarına dikilen ağaçlar; dağıtılan fidanlar, çubuklar, aşılar bütün halkta geniş ölçüde ağaç sevgisi ve meyvacılık hevesi uyandırmış olduğundan Afyon ili için bu bakımdan bir varlık yolu açıldığı, daha o zaman emniyetle ve memnunlukla görülüyordu.

Nümune fidanlığına ilk dikilen Amasya elması fidanlarını, daha önce bulunduğum Niğde’den getirtmiştim. Sonradan haber aldığımı göre Niğde bahçecileri kendi vilayetleri içinde bulamıyarak Afyon’dan elma fidanı almak zorunda kalmışlar. Yine öğrendiğime göre Afyon bölgesinde yetiştirilen kayısı gibi meyvalar şimdi etraftan istekle ve fazla fiyatla aranıyormuş. Bir vilayetin başka yerden getirdiği fidanları üretmesi, sonra da onu kendisine veren vilayetin yardımına ulaşacak duruma erişirmesi ne büyük mazhariyettir, Bir Vali, bir Kaymakam için de en büyük mükâfat işte bu ve benzeri sonuçlardır.

...Medeni ziraatimizin bize açtığı feyizli kollar arasında, geçmiş zamanlardan artık kağnıların, yeri olmamak gerektir. Sarp ve portik yerlerde kağrı arabaları daha ziyade işe yaradığını ileri süren tektük kimseler görülmüşse de bunların sözlerinin, fena ve muzır âdetlere fazla bağlı olduklarından ve akıllarının ermediğinden ileri geldiğinde şüphe yoktur.

Afyon vilayeti arazisi genel ölçüde düz ve kolayca yollar açılmasına elverişlidir. Bir de insanlığa yakışan, hayırlı bir işin karşısına zorluk çıkınca ona boyun eğmek değil, zorlukları yenmektir. Tarih boyunca ün salan bütün başarılarımızı Türk’ün bu medeni kabiliyetine borçluyuz.

Kısacası: Her türlü terakkimizin damarları olan yollarımızı, her türlü ziraatimizin kolu kanadı olan hayvanlarımızı bozan, öldüren kağnıları vakit geçirmeksizin ortadan kaldırmak zorundayız. Kaldırılmaları da zor değildir. İki şeyi hazırlamakla olur, biter.

1.Köylünün istediği zaman bulabilmesi için bölge bölge tekerlekli araba yapan ve tamir eden sanat yerleri ve fabrikalar kurulması ve gitgide köylere kadar sokulması.

2.Köylü için para bulma veya veresiye satın alma kolaylıkları sağlanması.

İşte ziraat işleri arasında 1927 senesi sonlarında kağnıları kaldırmak devrimine el koyduk...

...Köylüye araba almaları için taksitle para verme işine karışarak, mühim görevlerinden birini

daha yerine getirmiş olduk...”

Vali Fahrettin Kiper hatıratının devamında Afyonkarahisar’ın ortasındaki Zafer âbidesinin yapılışı ve parkın içerisine yerleştirilmesi, Vilayet içindeki yol ve köprülerin yapımı ve onarımı, şehir elektrik tesisatının düzenlenmesi, kamu kuruluşları için yeni binaların inşa edilmesi, sağlık hizmetlerinin yeniden organize edilmesi Milli Eğitim işleri vb. gibi konular hakkında da tarihsel bilgiler vermektedir.

Kısa Özgeçmiş

Fahrettin Kiper, 1879 tarihinde İstanbul’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini doğduğu kentte tamamladıktan sonra, 1904 yılında Mülkiye Mektebinin Yüksek kısmından mezun oldu. Edirne’de yaptığı kaymakamlık stajını müteakip, Mut, Ünye, Eşme, Akhisar, Balya ve Bandırma ilçelerinde kaymakamlık yaptı. 22 Aralık 1918’de Mülkiye Müfettişi oldu. 1920’de Üsküdar Sancağı Mutasarrıflığına atandı. O arada Anadolu’ya geçerek, millî hükümetin emrine girdi. 19 Mayıs 1921’de Teke (Antalya) Mutasarrıflığına tayin edildi. 28 Kasım 1921’de de, Fransızlar’ın boşalttıkları İçel Bölgesini teslim almak üzere Mersin Sancağı Mutasarrıflığına getirildi. Daha sonra da Niğde ve Beyoğlu sancaklarında Mutasarrıflık yaptı.

Cumhuriyetimizin ilanından çok kısa bir süre önce, 13 Ekim 1923’de İstanbul Vali Yardımcılığına atandı. Bir yıl sonra da Mülkiye Müfettişliği yaparken; 30 Mayıs 1925’de Bakanlar Kurulu kararı ile Türkiye Cumhuriyetini temsilen Londra’da toplanan “Uluslararası Hapisaneler Kongresi”ne katıldı. Bu toplantıdan sonra 4 ay süreyle İngiltere ve Fransa hapisanelerinde incelemelerde bulundu.

1 Eylül 1927’de Amasya Valiliğine atandıktan üç ay sonra, 22 Aralık 1927’de Afyonkarahisar valisi oldu. 10 Kasım 1931 tarihine kadar 4 yıl süreyle, Afyonkarahisar’da görev yapan Kiper, daha sonra sırasıyla Tekirdağ, Maraş ve Samsun valilikleri yaptı.

24 Haziran 1935 tarihinde Vakıflar Genel Müdürü olan vali, 1947 yılında yaş haddinden dolayı emekliye ayrıldı. 28 Nisan 1965 tarihinde vefat eden Kiper evliydi ama çocuğu olmamıştı.

BÜYÜK FİLOZOF İBN HALDUN

Emrullah
GÜNEY*

Ibn Khaldun is a Arab historian sociologist and philosopher He is a Pioneer of the sociological approach in the philosophy of history. Kitab al-Ibar (Universal History-Book of Examples) . In the Masterpiece Muqaddimah (Prollegomena ,Introduction) the pattern of history is explained. Trying to find laws determining the rise and fall of dynastes or states. Ibn Khaldun stresses the role of asabiyyah, or group – feeling: A nomadic tribe, for instance, may be strong enough in asabiyyah not only to conquer land but also to found a settled society; but the very civilization that asabiyyah produces eventually entails its decay, whereupon another people, stronger in asabiyyah, comes forward to start the process anew.Ibn Khaldun also insists on the relevance of climate to social development : In the hot South, he thinks, where natüre provides all that men need, the impulse to civilization is lacking ; in the cold North, men are wholly occupied with producing the bare necessities of life; under a temperate climate, the impulse and the requisite leisure are both present.

Doğduğu Yıl, Dönem, Tunus

Veliyuddin Ebu Zeyd Abdurrahman Bin Muhammed Bin Muhammed Bin Ebi Bekr Muhammed Bin Hasan İbn Haldun 27 Mayıs 1332 günü Tunus'ta doğdu. 17 Mart 1406 tarihinde Kahire'de bu dünyadan göç etti. Sergüzeştli bir hayat yaşadı.Yazmanlık, yargıcılık yaparak saraylarda sultanlarla, emirlerle yanyana yaşadı. Teveccüh ve rağbet gördü, bazen de şüphe edildi, tutuklu yaşadı. Başına gelen her olaydan bilimsel deneyim olarak yararlandı;insanları, devletleri, siyasetleri hakkında bilgi topladı.

*emrullahguney@gmail.com

Et-Tarif bi İbn Haldun (1405) başlıklı otobiyografisi Filozofun yaşamı konusunda en güvenilir kaynaktır.

O, Güney Arabistan- Hadramut'tan İber Yarımadasına göç edip daha sonra Tunus'a geçip yerleşen köklü, soylu bir aileden (Kindat al-mulük) geliyordu.

Tunus'ta dönemin ünlü din bilginleri olan Ebu Abdullah el-Ensari ve diğerlerinden Kuran, tefsir ve fıkıh dersleri aldı.

1349'daki veba salgınında annesi ve babası öldü. Yetim, öksüz kaldı. Merini Sultanı Ebu'l Hasan'ın Tunus'a girmesiyle değeri anlaşıldı; seçkin bilginler arasında yer buldu. Felsefe, tarih, coğrafya bilgisini genişletti. 1350'de Merini Sultanı Ebu İshak'ın hizmetine girdi, daha sonra Sultan Ebu İnan'ın veziri oldu. Saray entrikaları yüzünden 1357-58 yıllarında tutuklu kaldı. Sultan ölünce 1359 ocak ayında yeni Sultan Ebu Selim O'nu yazman olarak görevlendirdi. İki yıl sonra yargıç oldu.

Endülüs

1362'de Gırnata (Granada) Emiri Abdullah bin Ahmer'in sarayına girdi. 1364'te Kastilya Kralı Zalim I. Pedro'yla barış yapmak üzere İsbiliye'ye elçilikle gönderildi. Kral O'nu saygıyla karşılayıp konuk etti. Çünkü ailesinin ünü Katolikler arasında da yaygındı. Kral, O'nun kendi hizmetine girmesi halinde, aile mülklerini geri vereceğini vaadetti, fakat İbn Haldun, bu öneriyi incelikle geri çevirdi, görevini tamamladıktan sonra Granada'ya geri döndü.

İbn Hatip o sırada vezir idi ve İbn Haldun ile arası açıldı. Bicaie emiri olan eski dostu Ebu Abdullâh Muhammed'in sarayına girdi ve vezir yapıldı.

Devlet hizmeti yanında medresede fıkıh dersleri, vaazlar verdi. Bir yıl sonra Koşantina (**Konstantine**) emiri Ebu Abdullah'ın Bicaie'ye saldırması Ebu Abdullah'ın öldürülmesi üzerine yeni sultanın maiyetinde yer aldı. Fakat burada uzun süre kalamadı, çekildi.

Devavedi Arap kabilesinin, daha sonra da Biskra'daki dostlarının yanında yaşadı. Ardından hem rakibi hem dostu olan İbn Hatib'i ölüm cezasından kurtarmak umuduyla bir kez daha Granada'ya gittiyse de görüşmelerinden sonuç alamadı.

Gırnata'da dostu, aç fikirli vezir al-Hatib Lisan al-Din'in halkça taşlanarak öldürülmesi İbn Haldun'u çok üzdü, karamsarlığı, kötümserliği arttı.

Tunus

1375'de İbn Haldun, ailesiyle birlikte Tilimsen'e yerleşti. Bilimsel çalışmalarına yoğunlaştı. Sultan Ebu Samu O'nu Selame Kalesi 'nde (Kal'at İbn Salama) görevlendirdi. 3 yıllık çalışması sırasında göçebe yaşamını izledi, gözledi ve Mukaddime'nin taslağını hazırladı. Fakat, eseri için gerekli belgeler 27 yıldır uzak kaldığı Tunus'ta bulunuyordu.

Sultan Ebu'l –Abbas'ın izniyle Tunus'a gitti. Araştırmalar yaparken bir yandan da ders verdi. Berberi tarihini incelediği 7 ciltlik el-Unvanü'l-İber fi Divani'l-Mubtede ve'l – Haber'i 1380 yılında tamamladı.

Kısaca el-İber adıyla bilinen bu eserin ilk nüshasını Sultan'a takdim etti. O dönemde İbn Arafa, Tunus müftüsüydü. Çekişmeler yoğunlaşınca Sultan'dan izin alarak hac bahanesiyle Ekim 1382'de Hicaz' yollarına düştü.

Mısır

Memluk Sultanı el-Melik Zahir Berkuk idi. İbn Haldun'u Kahire'deki el-Ezher Medresesi'nde görevlendirdi. 1384 yazında da Maliki Başkadısı yapıldı. Fakat acı bir olay Filozof'u derinden etkiledi. Tunus'tan Mısır'a getirttiği ailesinin tüm üyeleri İskenderiye yakınlarında deniz kazasında öldüler. Ailenin serveti de kazada yitip gitti.

Saray entrikaları sürüp gidiyordu. Suistimalleri önlemeğe çalışınca muhalif ve düşmanları çoğaldı. Başkadılık görevinden alındı. Feyyum'da bir çiftlikte köşesine çekildi, 1387'de hac dönüşünün ardından Sargatmış Medresesi'nde 14 yıl süreyle hadis muallimi oldu.

1399'da kadılığa getirildi. 1400 ağustos-eylül'de bu görevinden uzaklaştırıldı.

Timur o dönemde Halep'i işgal etmişti. Memluk Sultanı Nasır, Timur'un Şam'ı ele geçirmesini önlemek için düzenlenen sefere İbn Haldun'u da yanında götürdü. Sefer sona ermeden Sultan, Kahire'ye döndü. İbn Haldun, kuşatılan Şam'ın daha uygun koşullarda Timur'a teslimini üstlendi. Sur üzerinden ip ile aşağı indirilerek Timur ile görüştü, armağanlar sundu. Görevini bir ölçüde başarıyla yerine getirdi. Askerleri Şam'ı yakınca, umutsuzluk içinde Kahire'ye döndü. Timur'un Mısır seferinden vazgeçmesi de İbn Haldun'un bu mülakatına bağlanır.

İbn Haldun, yaşamının sonuna değin 4 kez daha yargıçlığa atandı. Şifaü's –Sail adlı eserini son yıllarında kaleme aldı.

Ölümü

" İbn Haldun, karakterinin kudretinden ziyade, yıkılmaz bir hayat kudreti ve her türlü ahval ve şeraite uyan bir uysallıkla tavsif olunabilir. "(Adıvar A. İslam Ansiklopedisi. Cilt 5/2. 738-744).

İbn Haldun, dostlarının öldürüldüğünü, saltanat savaşlarında hükümdarların yok edildiğini yaşayarak görmüştür. Yüksek derecede uysallığı olağan sayılmıştır. Arada bir efendi değiştirmesi, yeni efendisini öğrenmesi, eskisini kötülemesi de yaşadığı çağın icabatındandır. Karakteri hakkında olumlu notlar değildir. Fakat Makyavelli' gibi "riyakar olmayıp realitelere bağlı bir mütefekkir " olduğu ortaya çıkmaktadır. Hükümette şeriat hükümlerinin muhakkak lazım olmadığını açıklamak, o çağ için ileri, cesur bir düşüncedir. Belki bu nedenle, Onun eserlerinden yapılan çeviriler Abdülhamid saltanatında sansürlü, yasaklı kılınmış; satılması, okunması tehlikeli sayılmıştır.

Büyük filozof uzun yolculuklar, dağdağalı bir hayatın ardından 17 Mart 1406 günü (Ramazan 26) Kahire'de öldü. Makabirü'l-Sufiye'ye devlet töreniyle gömüldü.

Eserleri

Mukaddime 6 ciltten oluşur. Konularını şöyle sıralayabiliriz.

1. *Cilt : Genel sosyoloji,*
2. *3. Cilt : Siyaset sosyolojisi,*
4. *Cilt : Kent yaşamının sosyolojisi*
5. *İktisat sosyolojisi,*
6. *Bilgi sosyolojisi.*

İbn Haldun, eserinde tarihi öncelikle doğa bilimleriyle karşılaştırarak , tarihin de evrensel neden-sonuç ilişkileri içinde işlediğini kanıtlamaya çalışır. Bu erekle, tarih kaynaklarının eleştirisi (

temhisü'l-ahbar) ile olayların nedenlerinin çözümlemesini (ta'lilü'l-vekeyi) birbirinden ayırır. Ona göre tarih, temel gereksinimlerin üretimi ile bilim ve sanatları açıklamalı, yalnızca olgularla değil, onların gerçekleşmesini sağlayan koşullarla da ilgilenmelidir.

İbn Haldun insan toplumlarının değişmesini belirleyen temel düzenlilikleri şöyle sıralamıştır :

- 1. Bilimler ve sanatlar insanı hayvandan ayıran niteliklerdir.**
- 2. Birlikte yaşama gereksiniminden devlet, peygamberlik ve hükümdarlık doğar.**
- 3. Teknik ve özgür sanatlar temel gereksinimlerin paylaştırılması zorunluluğunun ürünüdür.**
- 4. Topluma bağlılığın (asabiyyet) kaçınılmaz sonucu işbirliğidir. Toplumun başlıca iki kategorisi, göçebe yaşam ile yerleşik yaşam bu temel düzenliliklere bağlıdır ve ancak onlar aracılığıyla incelenebilir. Geçmiş ile şimdinin karşılaştırılması, değişim genellikle çok yavaş olduğu için, dikkatle yapılmalıdır. Gözlenemeyen olguların, gözlenen olgulardan çıkarsanması ancak değişimle ilgili belli ilkeler varsa olanaklıdır.**

İbn Haldun coğrafi ortamın da toplumların yaşamı üzerinde belirleyici etkisi olduğunu vurgular. Aşırı iklimler toplumların gönencine uygun değildir. Bu nedenle uygarlıklar ılımlı iklimlerde kurulur; ancak bu iklimlerde kurulan uygarlıklar düzenli ve çevreye uyumlu olur.

Filozof'a göre insan, alışkanlıklarının ve kazandıklarının ürünüdür. Alışkanlıklar insan doğasını değiştirir; insan doğası alışkanlıklarla biçimlenir.

Örneğin göçerler, göçebeler hareketli ve tehlikelerle dolu bir yaşam sürdürdükleri için yerleşik halklardan daha cesur, birbirlerine daha bağlı, iyiliğe daha çok eğilimlidirler.

Yerleşikler ise üretim ve ticaret gibi uğraşları, iktidarı sürdürme çabaları nedeniyle göçerlerden daha zeki, akıllı-ulusludurlar. Fakat gene bu özelliklerin doğurduğu sanat ve bilimlerin gelişmesi, insanların gereksinimlerini, hırslarını, düşkünlüklerini artırır, sonunda ahlakın da bozulmasına yol açar. Uygarlıkların çöküşünde bu işleyişin büyük payı vardır.

Tarih saygın bir bilim olma özelliğini kazanmışsa, tarihin konularının toplumsal olaylar olduğunu açıklamakla hiç kuşku yok ki, birinci olarak İbn Haldun bu yolu açmıştır.

Ona göre tarih insan toplumunun bilimidir. Tarih ile sosyoloji arasında köprü kuran da O'dur. İbn Haldun aynı zamanda bir sosyal antropolog, pedagog, bir coğrafyacıdır. Uyku sayrılığını ilk kez açıkladığı için de bir tıp bilgini sayılır.

Filozof, islam ülkelerinde verilen eğitimi eleştirmiş; ezberciliği, özetçiliği yararsız görmüştür.

Sihir, büyü, astroloji , kehanet Filozofça olumsuz yönleriyle ele alınmıştır. Fakat, günümüz koşullarında bilim olarak **"olmazsa olmaz"** fizik ve doğa bilimlerinin dine aykırı olduğunu ileri sürmüştür. **" Maişet hususunda faidesiz"** olduğunu ileri sürerek eğitimde bunların bırakılmasını önermiştir.

Özgür düşünceli ve akliyecici bir filozofun bu görüşleri hayret uyandırmıştır. Bu düşüncesinde bir gelişki vardır.

Tunus'ta 1897 yılında Arap-Berberi aydınlar Halduniya adlı bilimsel bir dernek kurmuşlardır. Arapça dersler verilmiş, Filozof'un eserleri değerlendirilmiştir. Bu, Tunus Üniversitesi'nin başlangıcı sayılır.

Fransız sömürge yönetimi bu etkinliklere göz yummuş olmalıdır.

Filozof, Araplar hakkında objektif eleştirilerden kaçınmamıştır. Arap kavminin karakterleri ve devlet yönetimindeki başarısızlıkları hakkındaki eleştirileri yoğundur .Bedevi ve medeni Arapları karşılaştırmış, her iki küme için de sert ifadeler kullanmıştır. Erdem, görgü, görenek, sertlik, zulüm, bağnazlık, nefret ve kin, sayrılık derecesinde çekememezlik,haset...Bunlar olumsuz (menfi-negatif) anlatımlardır. Fakat, elbette Filozof yaşadığı Arap toplumlarının iyi, olumlu yönlerini, konukseverliğini, yurtseverliğini, dayanışma gücünü, varsılların yoksullara ilgilerini , yardımseverliğini de öğmekten geri durmamıştır. Bedevi ve Hazari Arapların arıldığı ve ortak yönleri ayrıntılarıyla dile getirmiştir.

Asabiyyet

İbn Haldun, toplumsal otoritenin ve devletin kaynağını asabiyyet kavramında bulur. Asabiyyet üstünlüğe, üstünlük de otoriteye neden olur. Fakat üstünlük savaşımının kişisel otoriteye dönüşmesi devletlerin çöküşünü de hazırlar.

Dayanışma gücü, devletin ve uygarlığın çöküşünün tohumlarını içinde barındırır.

Her devletin gelişmesi için 5 evreden geçer :

- 1.Göçebelerin , istila ettikleri topraklara yerleşmeleri,**
- 2.Yenilen halkların yönetilmesi, kişisel iktidarın kurulması, azatlı köleler sınıfının (mevali) ve sanatların oluşması,**
- 3.Toprağın işlenmesi, tecimsel etkinliklerin gelişmesi, büyük kentlerin oluşması ve varsıllığın artması,**
- 4.Güçlü devletin barış içinde refaha dayanan denge durumu,**
- 5.Verimlilik ve genişleme, iktidarı elinde tutanların sefahat ve şehvete düşmeleri, çöküş.**

Özetle, toplumların ve devletlerin yaşamındaki evreler bireylerin yaşamındaki aşamalara benzer. Bu belirlenim zincirine müdahale etmek de olanaksızdır.

İbn Haldun büyük devletleri yalnızca bir olgu olarak gözler, yetkin bir devlet biçimi önerme çabasına girmez.

Mukaddime

Filozof'un el-İber'e giriş olarak kaleme aldığı Mukaddime islam dünyasında önceleri dikkate alınmadı. Fakat Kahire'deki öğrencileri bu eserden derince etkilendi.

Onlardan biri olan Makrizi, döneminde aşırı ölçülere varan enflasyonu öğretmenine yaraşır bir derinlikle çözümledi, çağdaş toplumsal koşulları aydınlatan kapsamlı eserler yazdı.

Filozofun Mantık üzerine yazdığı bir eser ile Beni Ahmed tarihine dair bir kitabı da bilinmekteydi. 1492 yılında Gırnata, Katolik hükümdarların egemenliğine girince Kardinal Ximenes tarafından Bab al-Ramla Meydanı'nda yüzbinlerce kitapla birlikte o da yakıldı.

XV. Yüzyılda Mısır'da tarih yazıcılığında dikkat çeken bir canlanma görüldü. Bu, tarihi bir fen bilimi olarak gösteren İbn Haldun'un etkisiyledir.

Mukaddime'nin 7 cildi Kahire'de 1867'de Bulak Matbaasında basılmıştır.

XVI. yy'dan sonra Osmanlı yazar ve bilginleri İbn Haldun'u tanıdılar, büyük ilgi gösterdiler. Taşköprizade, Katip Çelebi ve Tarihçi Naima gibi bilginler Mukaddime'ye sık sık başvurdular.

Özetle, toplum yapısını ve toplumsal değişmeyi konu alan yeni bir bilim geliştiren, bunu ilmü'l umran (kültür bilimi) olarak adlandıran filozof, mütefekkir İbn Haldun'dur.

Türkçeye çeviriler

Şeyhülislam Pirizade Muhammed Sahib Efendi Mukaddime'nin bir bölümünü Türkçeye çevirdi. Gerisi de 1858-61 arasında Cevdet Paşa tarafından çevrildi. Ayrıca Sami Paşazade Abdüllatif Subhi Paşa, Mısırlı Mehmed Ali Paşa'nın özendirmesiyle el-İber'in tarih bölümünü İran'daki Sasaniler Hanedanı'na değin Türkçeye çevirerek Miftah el-İber adıyla 1859'da yayımlandı.

Mukaddime'nin tam çevirisi Türkçede 1954'te yayımlandı.

Eser Avrupa'da ilk kez 1958'de Etienne Quatremere tarafından 3 cilt olarak yayımlandı. Les Prolegomenes adıyla ilk Fr çevirisi 1863-68 arasında basıldı. İstanbul'da Atıf Efendi Kütüphanesi'ndeki nüshaya dayalı 3 ciltlik İng çevirisi de 1958'de yayımlandı.

Literatür

Adivar A. 1969. Tarih Boyunca İlim ve Din. Remzi K. İstanbul

Mahdi M. 1958. Ibn Khaldun's Philosophy of History. Kahire.

İslam Ansiklopedisi. İbn Haldun Maddesi.

AnaBritannica Ansiklopedisi. İbn Haldun Maddesi.

Encyclopedia Britannica. Ibn Khaldun.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

YÖNETİM KURULU

Başkan	: Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY
Başkan Yrd.	: Prof. Dr. Nurettin PARILTI
Muhasip Üye	: Prof. Dr. Mehmet ARSLAN
Üye	: Prof. Dr. Nevzat AYPEK
Üye	: Prof. Dr. Enver AYDOĞAN
Üye	: Prof. Dr. Turhan ÇETİN
Üye	: Prof. Dr. Haşim ÖZÜDOĞRU
Üye	: Prof. Dr. Mehmet BAŞ
Üye	: Prof. Dr. Cemalettin AKTEPE
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman OKUR
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Kadir ÖZER

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

DENETİM KURULU

Prof. Dr. Muharrem ÇETİN
Doç. Dr. Emine ÖNER KAYA
Dr. Öğr. Üyesi Cemil ŞENEL

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

HAYSİYET DİVANİ

Hüsnü POYRAZ
Prof. Dr. İhsan ERDOĞAN
Özdemir ÜNSAL

Yazarlarımıza Duyuru

1. Dergiye gönderilen yazıların elektronik ortamda teslim edilmesi
2. Yazılarda yer alacak resimlerin yazarlar tarafından metne yerleştiriliş olarak teslim edilmesi
3. Yazıların 11 Punto ve Times New Roman karakteriyle yazılması
4. Tercüme yazılarda kaynak belirtilmesi
5. Araştırma ve bilimsel yazılar dışındaki yazıların en çok 5 (A4) sayfası olarak yazılması
6. Dergimize gönderilen yazıların başka bir dergiye gönderilmemiş ve yayınlanmamış olması gerekmektedir.

Yönetim Kurulu Herhangi Bir Maaş, Ücret ve Huzur Hakkı Almamaktadır.

Kooperatif Postası

KARINCA

OCAK 2022 YIL: 88 SAYI:1021 ISSN: 1300-1450

